

บทที่ 9
ขบวนการทางสังคม

สาระสังเขป

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรมที่มีการดำเนินการร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่คณะ โดยต่างคนต่างมีผลประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้จากการดำเนินการร่วมกันนั้น อันเป็นพฤติกรรมรวมหมู่รูปแบบหนึ่ง และเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นความพยายามร่วมกัน โดยการนำระเบียบหรือกฎเกณฑ์ของชีวิตใหม่ ๆ มาใช้ อันเป็นกิจกรรมรวมหมู่ที่กำหนดระเบียบของชีวิตใหม่ขึ้นมา ซึ่งเกิดจากเงื่อนไขบางอย่างจากสาเหตุความไม่พอใจกับรูปแบบความเป็นไปของวิถีชีวิตดั้งเดิมและความหวัง เพื่อแผนการหรือระบบวิถีชีวิตใหม่ที่นำจะดีกว่าเดิม เป็นระบบที่มีระเบียบแบบแผนและมีความเป็นทางการ โดยเป็นการกระทำที่มุ่งตรงต่อความสำเร็จหรือยับยั้งการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในบางทิศทางของระเบียบทางสังคม วัฒนธรรม พฤติกรรมดังกล่าวมานั้นจัดเป็นขบวนการทางสังคม

ขบวนการทางสังคม เป็นวิธีการหนึ่งในการดำเนินการทางสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และเป็นวิธีการอื่นหนึ่งในการดำเนินการทางสังคมส่วนรวมเอง การศึกษาขบวนการทางสังคม เป็นการเรียนรู้วิธีการกระทำอย่างหนึ่งทางสังคม ซึ่งการกระทำนั้น มีเป้าหมาย เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิมดังกล่าวแล้ว โดยศึกษาจากรูปแบบต่าง ๆ เช่น ขบวนการทางสังคมทั่วไป ขบวนการทางสังคมเฉพาะตัว และขบวนการแสดงออก ซึ่งแต่ละประเภท จะมีการแสดงออกในลักษณะเฉพาะของมันเองตามเนื้อหาของขบวนการทางสังคมแต่ละประเภท โดยมีเป้าประสงค์ คตินิยม องค์การหรือการจัดระเบียบ กลวิธีหรือกลยุทธ์ แม้กระทั่งการเรียกร้องความเห็นใจหรือการขอร้อง ดังนั้นขบวนการทางสังคม จึงเป็นขบวนการที่แต่ละสังคมต่างมีทัศนคติหรืออุดมการณ์ตามที่ยึดมั่นไว้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ จึงถือว่าเป็นการกระทำของคนจำนวนหนึ่งที่มีเป้าหมายในการกระทำตามที่ต้องการ อันเป็นการย้ำการกระทำที่มีกำหนดเป้าหมายไว้แน่นอนตายตัวเป็นปัจจัยสำคัญ

ขบวนการทางสังคมมีวิธีการดำเนินการต่าง ๆ เหมือนกับวิถีชีวิตของคนในสังคม มีสภาพการเวียนว่ายตายเกิดตามลักษณะความเป็นไปของวิถีชีวิตของคนในสังคม ดังนั้น ขบวนการทางสังคมจึงเป็นขบวนการที่มีโคเหญคหนึ่งอยู่กับที่ แต่จะมีการดำเนินไปอยู่เสมอตามวัฏจักรชีวิต ดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ยังมีการจัดออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามการแสดงออกทางพฤติกรรม

อันเกิดจากวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย อันขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะเรื่องเฉพาะอย่างของแต่ละ
ขบวนการแต่ละอย่างต่างทำหน้าที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว โดยทำการใกล้ชิด สร้าง
ความกดดันและความมีสำนึกรวมหมู่แน่นแฟ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้ศึกษาได้ทราบว่าขบวนการทางสังคมนั้น มีความสำคัญและจำเป็นต่อสังคมอย่างไร
2. ในฐานะที่ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคม ทุกคนจึงควรรู้ และควรมีส่วนร่วมกับขบวนการทางสังคมอย่างไร
3. เพื่อทราบวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับขบวนการทางสังคม ตลอดจนขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติอีกด้วย

ขบวนการทางสังคม

Social Movement

1. บทนำ

1.1 ในสังคมปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นสังคมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุและอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในสังคมที่พัฒนาแล้วหรือสังคมเมืองหลวง ซึ่งถือว่าเป็นสังคมสมัยใหม่เป็นสังคมที่เป็นที่รวมของคนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประชาชนที่อยู่ในสังคมดังกล่าวนี้ต่างมีรูปแบบแห่งการดำรงชีพหรือความเป็นอยู่ของตน อันเป็นพฤติกรรมที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาช้านานจนเกิดความเคยชินตามพฤติกรรมรวมหมู่ที่ได้วางแบบที่จะสร้างหรือยับยั้งการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ พฤติกรรมและสถาบันต่าง ๆ (B.W. Stewart, 1978, p.574) ให้เป็นระบบที่ยิ่งขึ้น ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น ๆ สภาพเช่นนี้เป็นเหตุทำให้ประชาชนต่างชวนชวายกระเสือกกระสนในการประกอบอาชีพเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การเป็นอยู่ในสังคมเช่นนี้ก็คือ การแสดงออกทางพฤติกรรมของแต่ละคนก็แล้ว เป็นการแสดงออกในรูปของพฤติกรรมรวมหมู่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อันจัดเป็นรูปแบบของพฤติกรรมรวมหมู่ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันเป็นทางการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมใหม่ (L.S. Wrightsman, 1977, p.671) ซึ่งส่วนมากจะมีปรากฏในสังคมเมืองหลวงหรือสังคมอุตสาหกรรม อันเป็นสังคมที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งประกอบด้วยความสะดวกสบายต่าง ๆ ที่เกิดสนองสังคม อันเป็นสังคมที่รวมชนต่างวัฒนธรรม และเป็นสังคมที่มีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ สังคมดังกล่าวนี้จึงเป็นสังคมที่ปราศจากความเป็นเอกภาพ ขาดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สมาชิกสังคมจึงต่างฝ่ายต่างดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด บางครั้งอาจมีลักษณะของความเป็นสังคมที่สมาชิกแต่ละคนต่างได้ไปทำตามความประสงค์ของตน อันอาจทำให้สังคมขาดบรรทัดฐาน มีความเสถียรแบบทางสังคมและส่วนตัวบุคคลและพยายามมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

1.2 ความเป็นไปของสมาชิกสังคมดังกล่าวมานั้นจัดเป็นพฤติกรรมรวมหมู่รูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและเป็นรูปแบบหนึ่งของสังคม ในสังคมที่มีลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นสังคมที่มีความหลากหลายด้านพฤติกรรม การที่จัดพฤติกรรมที่แสดงออกดังกล่าวข้างต้นเป็นพฤติกรรมรวมหมู่จึงเป็น

การสมควรรออยู่ เพราะเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความหลากหลายของสมาชิกของสังคมเอง ลักษณะของสังคมมีความแตกแยกเคลื่อนไหวมีสภาพเป็นอนโอมิ (anomie) คือมีความไร้บรรทัดฐานและความเสียระบบทางสังคมและส่วนตัวบุคคล สังคมที่มีลักษณะเช่นนี้จะมีสภาพเป็นภาวะล่องหน (alienation) คือภาวะที่บุคคลล่องหนหรือห่างเหินจากกลุ่มสมรส อันทำให้สมาชิกสังคมตกอยู่ในสภาพแห่งภาวะความวิกลจริตหรือความเคลื่อนไหวจากภาวะปกติของจิต

1.3 เนื่องจากสภาวะการณ์ที่ไม่แน่นอนของสังคมซึ่งมีอยู่รอบค้ำคั่งกล่าวมานี้ เป็นเหตุทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเป็นแรงจูงใจ (conductive) ทำให้เกิดพฤติกรรมรวมหมู่ได้เสมอ การลงมือคัดค้านกิจกรรมบางอย่างบางครั้งก็นำไปสู่ความรุนแรงที่มักเกิดขึ้นต่อเมื่อสมาชิกเกิดไม่ชอบหน้ากันขึ้นมา ในกรณีเช่นนี้สมาชิกสังคมทุกคนต่างมีความพยายามที่จะร่วมกันแก้ปัญหาโดยแต่ละคนต่างมีความรู้สึกกว่าประชาชนมีความเป็นปกติ (D.W. Calhoun, 1976, p.451) กรณีต่าง ๆ เหล่านี้จะพบเห็นได้เสมอ เมื่อศาสนาจักรที่มีอยู่เดิมไม่อาจสนองตอบความต้องการในสถานการณ์ใหม่ของชีวิตได้ สมาชิกต่างมีความคิดทางศาสนาหลากหลายออกไปจนสามารถแห่ออกกลุ่มหาชนจนเป็นเหตุทำให้เกิดนิกายศาสนาใหม่ ๆ ขึ้นมา การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสงครามและสันติภาพ ทำให้กระจายกว้างออกไปในรูปมตินมหาชน (public opinion) เมื่อเป็นเช่นนี้ พฤติกรรมรวมหมู่จึงมักสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ซ่อนอยู่ลึกลงไป และในการตอบสนองต่อเรื่องเหล่านี้ จึงสร้างทัศนคติใหม่ ๆ แนวการกระทำใหม่ ๆ และสถาบันใหม่ ๆ ขึ้นมา (Broom & Selznick, 1970, p.254-255)

1.4 หากพิจารณาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมรวมหมู่และขบวนการทางสังคมแล้วจะเห็นว่า พฤติกรรมรวมหมู่นั้นบางประเภทเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างพฤติกรรมกลุ่มประการหนึ่ง ซึ่งยึดมั่นอยู่กับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และประเพณีดั้งเดิมของสังคมนั้น ๆ และอีกประการหนึ่งเป็นพฤติกรรมเฉพาะตัวที่ต่างคนต่างแสดงออกมา มีขอบเขตค้ำคั่นเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาที่มีลักษณะคลุมเครือ ไม่กระจ่างชัด ทั้งในการศึกษากลุ่มที่เป็นทางการ และในค้ำคั่นพลวัตรของพฤติกรรมส่วนบุคคลในรูปของการรวมหมู่ บางครั้งบางครั้งอาจดำรงอยู่ในระยะเวลาอันสั้นที่สุด และมีความผสมกลมกลืนกันอย่างใกล้ชิดมากที่สุดกับพฤติกรรมส่วนบุคคลที่กระจัดกระจายกันออกไป เมื่อเป็นเช่นนี้ พฤติกรรมรวมหมู่จึงเป็นเพียงความตื่นเต้นชั่วครั้งคราวเท่านั้น

ส่วนขบวนการทางสังคมนั้นด้านหนึ่งจะมุ่งไปที่ความรุนแรงของเนื้อหาที่จะต้องศึกษาเป็นขั้นตอน อันเป็นเรื่องที่ควรใส่ใจในด้านที่เกี่ยวกับองค์การและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันึงประเพณีก็ดี ความคงที่ และความต่อเนื่องก็ดี จึงมักเกิดขึ้นมาทันที่ ซึ่งที่แท้แล้วปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นเพียงขบวนการที่เป็นไปตามช่วงเวลาที่มีความเป็นตามวิถีชีวิตที่มีช่วงที่ยาวนานกว่า อันเป็นช่วงการดำรงอยู่ของขบวนการทางสังคม และเป็นขบวนการที่มีอำนาจอันยิ่งใหญ่และมากกว่า ซึ่งค่อนข้างจะมีลักษณะของการสังสรรค์และการกระทำรวมหมู่กันมากกว่า

2. ลักษณะทั่วไปของขบวนการทางสังคม

2.1 ขบวนการทางสังคม เป็นพฤติกรรมรวมหมู่รูปแบบหนึ่งและเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นความพยายามร่วมกันในอันที่จะนำระเบียบหรือกฎเกณฑ์ของชีวิตใหม่ ๆ มาใช้ (Horton & Hunt, 1968, p. 504) ซึ่งจัดเป็นกิจกรรมรวมหมู่ที่กำหนดระเบียบใหม่ของวิถีชีวิตขึ้นมา ขบวนการเหล่านั้นจะเริ่มต้นมาจากเงื่อนไขอันเกิดจากความวุ่นวาย และมีพลังให้เริ่มมีการเคลื่อนไหว อันเกิดจากสาเหตุ 2 ประการ คือ

2.1.1 ความไม่พอใจกับรูปแบบเกี่ยวกับวัฏจักรหรือความเป็นไปของชีวิตดั้งเดิม

2.1.2 ความปรารถนาและความหวังเพื่อแผนการหรือระบบวิถีชีวิตใหม่ที่เห็นว่าน่าจะดีกว่าเดิม

2.2 การประกอบอาชีพตามขบวนการทางสังคมนี้จะทำให้มองเห็นความเร่งรีบค้ำหน้าระเบียบวิถีชีวิตใหม่ โดยในระยะเริ่มต้นขบวนการทางสังคมจะไม่มีรูปร่างปรากฏ เนื่องจากมีการรวมตัวกันยาก และปราศจากรูปแบบ มีการนำเอาพฤติกรรมรวมหมู่ในระดับดั้งเดิมมาอธิบายและถกเถียงกันมากจนเป็นที่ยุติ และตกลงกันด้วยดีตามหลักการและเหตุผลตลอดจนกลไกการกระทำที่มีต่อกันระหว่างสมาชิกที่เรามักพูดถึงกันอยู่นี้ จะเป็นกลไกขั้นมูลฐานและเกิดขึ้นมาเอง

2.3 เมื่อขบวนการทางสังคมได้พัฒนาขึ้นมาแล้ว ทำให้ต้องมีความรับผิดชอบต่อสภาพต่าง ๆ ของสังคมขึ้น โดยพยายามจัดตั้งเป็นองค์การและมีรูปแบบ วัฒนธรรมนิยม และประเพณีได้ มีการก่อตั้งระบบภาวะผู้นำขึ้นมา การรู้จักแบ่งงานกันทำ การวางกฎของสังคม การสร้างค่านิยมของสังคมเหล่านี้ เมื่อกล่าวสั้น ๆ ก็คือวัฒนธรรม อันจัดเป็นองค์การทางสังคมและแผนการใหม่ของชีวิตที่มีความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ และการดำเนินชีวิตที่คิดว่าจะต้องดีกว่าเดิม

(Blumer, 1963, p.199) ทั้งนี้เป็นการดำเนินการของประชาชนเอง โดยการกระทำร่วมกันในรูปของขบวนการทางสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ หากจะเปรียบเทียบกันแล้ว การกระทำรวมจะมีความมั่นคง มีความเป็นทางการ และปรากฏมีมานาน โดยเป็นการกระทำที่มุ่งตรงต่อความสำเร็จหรืออาจเป็นการกระทำที่ชักชวนหรือยั่วยุการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในบางทิศทางของระเบียบทางสังคมวัฒนธรรม (Biesanz & Biesanz, 1978, p.480) อันเป็นการพิจารณาในรูปแบบของการ เปรียบเทียบ

2.4 ความจริงแล้ว ขบวนการทางสังคมจัดเป็นกิจกรรมที่เป็นทางการที่แม้จะเป็นถ้อยคำที่ยาวอย่างหนึ่งก็ตาม แต่ถือว่าเป็นคำที่พยายามให้การสนับสนุนหรือยั่วยุมีทิศทางอย่างทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้น, ขบวนการทางสังคมจึงมีความแตกต่างจากพฤติกรรมรวมหมู่รูปแบบอื่น ๆ โดยการรวมเอาลักษณะ 3 ประการเข้าไว้ด้วย คือ

- 2.4.1 มีระดับด้านความเป็นทางการที่เป็นวงการภายในสูง
- 2.4.2 โดยแบบอย่างจะมีช่วงยาว บางทีมากเกินเวลาหลายปี
- 2.4.3 พยายามสร้างรูปแบบของกิจกรรมทางสังคมด้วยตนเอง

(J.J. Macdonis, 1987, p.598) นั่นคือ ขบวนการทางสังคมจึงถือว่าเป็นองค์กรที่เป็นทางการอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคม ซึ่งมักปรากฏในรูปขององค์กรต่าง ๆ เช่น สมาคม สหพันธ์ องค์กร รวมไปถึงสถาบันต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเสริมยั่วยุสภาพของสังคมให้มีความคุณภาพมากขึ้นกว่าเดิม

2.5 การตั้งกล่าวข้างต้นนั้นจักว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันเป็นผลที่เกิดจากการพัฒนาทางสังคมที่ทำให้เกิดรูปแบบใหม่ ๆ ทางพฤติกรรมในสังคมขึ้นมา ดังนั้น หากจะว่าตามหลักแล้ว ขบวนการทางสังคมอาจถือเป็นมติที่คนส่วนมากพร้อมใจกันยอมรับโดยไม่ได้มีการร้องขอ แต่ถือเป็นความสมัครใจยอมรับของประชาชนเอง ในกรณีเช่นนี้จะเห็นว่าขบวนการทางสังคม เป็นมติและความเชื่อซุกหนึ่งๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนที่ร่วมปฏิบัติคามหรือยั่วยุการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือวัฒนธรรม (Hess, Markson & Stein, 1982, p.603) อันเป็นอำนาจอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเป็นความพยายามโดยที่กลุ่มที่เป็นองค์กร เร่งรัดหรือป้องกันการเปลี่ยนแปลง

แปลงทางสังคม อันเป็นลักษณะที่สำคัญในค่านานาจแห่งความสัมพันธ์ในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นอำนาจของผู้นำค่านิยมทางสังคมที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว ดังนั้นตัวอย่างในสหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีน ก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงที่นำหวนกลับไปในค่านิยมเทคโนโลยี และค่านิยมต่าง ๆ ในประเทศเหล่านั้น

2.6 อำนาจดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการทางสังคมขั้นพื้นฐาน 2 ประการด้วยกัน คือ

2.6.1 ความต้องการที่จะปกป้องผลประโยชน์โดยไม่ยอมให้เปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่เดิมและขณะเดียวกันก็พยายามไม่ให้ผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นมาช่วงชิงผลประโยชน์ที่กลุ่มของตนจะพึงได้

2.6.2 ความต้องการที่จะควบคุมผลผลิตจากแหล่งเศรษฐกิจเพื่อไม่ให้แพร่ไปสู่แหล่งอื่นหรือไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ดังนั้นในระบอบศักดินา รัฐพยายามทำให้มองเห็นภาพประกอบที่เด่นชัดขึ้น ตลอดถึงวิธีการที่พิสดารแห่งอำนาจตามที่จัดไว้ (Yoberg, 1982, p.108)

2.7 จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าขบวนการทางสังคมจะจัดว่าเป็นพฤติกรรมรวมหมู่รูปแบบหนึ่ง ที่สมาชิกพยายามเปลี่ยนสถานภาพของตนเองในสังคมเมืองหลวงให้ดีขึ้นกว่าเดิมก็ตาม แต่การที่จะบรรลุเป้าหมายเช่นนั้นได้ นั้น มิใช่เป็นความสามารถของคนคนเดียวหรือใครคนใดคนหนึ่งที่จะกระทำได้ตามลำพัง แต่ต้องอาศัยคนจำนวนมากมา รวมกลุ่มกันขึ้น ในรูปขององค์กรหรือสถาบัน โดยมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งมาทำหน้าที่แทนในกรณีเช่นนี้จึงทำให้เกิดภาวะผู้นำ (leadership) ขึ้นมา ดังนั้นสหภาพแรงงาน สมาคมผู้ใช้แรงงาน สมาคมผู้ประกอบการ เป็นต้น เป็นตัวอย่าง ซึ่งองค์กรเหล่านี้จะเป็นที่รวมกลุ่มคนที่แยกประเภทออกไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กร เพื่อต้องการให้สมาชิกองค์กรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น จึงจำไว้ว่าบรรดาขบวนการทางสังคมทั้งหลายที่เกิดขึ้น และถูกนำโดยกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่จัดว่าเป็นประบวนการสำหรับประชาชนและเกิดขึ้นบ่อยครั้งเสมอ ๆ นั้น จัดว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการปรับปรุงสภาพชีวิตของพวกเขาให้ดีขึ้นกว่าเดิม (Ibid., p.290)

3. กลุ่มกึ่งขบวนการ

ยังมีการรวมกลุ่มอยู่ 3 รูปแบบ (types) ด้วยกัน ซึ่งเราอาจเรียกว่า "กึ่งขบวนการ"

การ" ก็ได้ เนื่องจากรูปแบบเหล่านั้นมีลักษณะตรงกับลักษณะของขบวนการบางประการ แต่ไม่ตรงทั้งหมด โดยยังคงลักษณะเฉพาะของตัวมันเองอยู่ด้วย แม้จะนำมาได้ในรูปของขบวนการ ก็ยังไม่อาจเปลี่ยนสภาพไปทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากสภาพเดิมของมันยังคงมีสภาพเป็นลักษณะเฉพาะตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ กลุ่มถึงขบวนการจึงต้องมีลักษณะเฉพาะของตัวมันเอง โดยจัดเป็น 3 ประเภท คือ

3.1 ขบวนการมวลชน (Mass Movement)

ขบวนการมวลชนเป็นขบวนการที่อาจนำมาใช้กับปรากฏการณ์ ซึ่งมีปรากฏอยู่ระหว่างมวลชนกับขบวนการทางสังคมที่แท้จริง ทั้งในกรณีการอพยพมวลชน เพื่อให้เกิดความปลอตกภัย หรือกรณีการจลาจลในชั่วโหม่งเร่งด่วน เป็นตัวอย่าง จะมีการแพร่ติดต่อทางสังคมในระหว่างผู้ร่วมเหตุการณ์เดียวกัน และการมีความรู้สึกว่าคุณคนที่อยู่ในเหตุการณ์เหล่านั้นเป็นพวกเราคือตกอยู่ในสภาพเดียวกับเรา หรือเป็นพวกเดียวกับเราที่มีจำนวนที่แน่นอนจำนวนหนึ่ง โดยเป็นพวกที่ร่วมหรือตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ถึงกระนั้นในการวิเคราะห์พฤติกรรมขั้นสุดท้าย มักจะเน้นที่ปัจเจกบุคคล อาจจะมีกิจกรรมในค่านที่แต่ละคนมีความสนใจตรงกันที่นำพิจารณาอยู่บ้าง ดังเช่นการมีกิจกรรมค้ำบ้องกันร่วมกันเกี่ยวกับการอพยพจากชนชาติศัตรู การส่งเสริมมาตรการทางการเมืองอันเป็นที่พอใจใจก็ดี เป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ แคมรราคา วิชาลประสงค์ที่ครอบคลุมและแผนการณ์เกี่ยวกับการกระทำยังคงมุ่งไปที่ตัวบุคคล เช่น เดิม (Turner & Killian, 1957, p.308)

นอกจากนี้ขบวนการมวลชนยังมีลักษณะเป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับคนจำนวนมาก ซึ่งคนเหล่านั้นต่างมีเป้าประสงค์บางอย่างตรงกัน เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเองมีขนาดใหญ่ ปราศจากการวางแผนหรือการนัดแนะกันมาก่อนอีกด้วย สำหรับตัวอย่างนอกจากดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ทางศาสนาหรือทางการเมือง ซึ่งมีมวลชนคอยให้การสนับสนุนโดยมิได้นัดหมายกันไว้ก่อนเลย (G.A. - A.G. Theodorson, 1979, p.246) พฤติกรรมดังกล่าวนี้ แม้จะเป็นการรวมกันของคนจำนวนมากเพียงใดก็ตาม แต่ไม่จัดเป็นขบวนการทางสังคมโดยตรง

จากทัศนะดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าขบวนการมวลชนเป็นการเคลื่อนไหวของ
คนจำนวนมากที่รู้สึกไม่พอใจในระบบสถาบันหรือลัทธิทางสังคมที่ใช้ในขณะนั้น วิจารณ์และ
การใช้เหตุผลของคนเหล่านี้ จะถูกครอบงำด้วยอารมณ์และทุกคนมีแนวโน้มที่จะพากันดำเนินตาม
ผู้นำหัวรุนแรงอย่างไร เหตุผล ปราศจากสติสัมปชัญญะ ขบวนการมวลชนจึงอาจเกิดขึ้นได้ใน
เรื่องเกี่ยวกับศาสนา เช่นขบวนการของพวกประท้วงศาสนาโรมันคาทอลิกในสังคมตะวันตกสมัย
ก่อน เรื่องการเมืองเช่นขบวนการคอมมิวนิสต์ เรื่องสังคมและวัฒนธรรม เช่น ขบวนการปลด
แอกสตรีในสังคมตะวันตก ขบวนการการปฏิวัติวัฒนธรรมในจีนแดง (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา,
2525, น.221) ดังนั้นขบวนการมวลชนจึงเป็นเพียงการรวมความสนใจของคนจำนวนหนึ่ง
ซึ่งต่างคนต่างร่วมอยู่ในสภาพการณ์อย่างเดียวกัน เพื่อดำเนินการกระทำหรือปฏิบัติกรอย่าง
ใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

3.2 ผู้ติดตามหรือสาวกภาวะ (following)

ผู้ติดตามหรือสาวกภาวะนี้ เป็นสภาวะรวมหมู่ประเภทหนึ่ง ซึ่งสมาชิกต่างร่วมสมัครสมาน
สามัคคี มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในค่านิยมใจต่องานนั้น ๆ รวมทั้งการยกย่องบุคคลใด
บุคคลหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับนับถือสำหรับมหาชน การให้ความสำคัญต่อผู้ที่ดำรงสถานภาพเยี่ยงวีรบุรุษ
ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ดีกว่าเป็นพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งสำหรับการปฏิบัติที่มีความต่อเนื่องกัน และ
เป็นเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์หรือการกระทำระหว่างกันที่ปรากฏโดยความเป็น "คนบ้าคลั่ง"
เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งด้วยกัน แต่การให้ความสำคัญต่อกัน เช่นนั้นจัดว่าเป็น
วีรบุรุษในตัวของมันเองมากกว่าสาเหตุอื่น ๆ บางประการ ซึ่งอาจมีผู้เสนอขึ้นมาก็ได้ แต่ใน
ขณะเดียวกันนี้อาจจะมีบางองค์การที่ดี การที่สมาชิกเกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกเราได้ได้พัฒนา
อย่างรวดเร็วก็ดี ผู้ติดตามหรือสาวกภาวะนี้เป็นเพียงการรวมหมู่เล็กน้อยเท่านั้นที่ได้มีการส่งเสริม
เพียงบางสิ่งบางอย่างเท่านั้น อย่างไรก็ตามหรือสาวกภาวะ เป็นเรื่องที่มีมักจะหาได้ยาก
เนื่องจากเป็นศูนย์รวมอำนาจเข้าด้วยกันในสังคมใหญ่ โดยเริ่มจากบรรดาสมาชิกต่างหาวิธีการ
ปฏิบัติเลียนแบบวีรบุรุษที่ตนชื่นชอบโดยวิธีการต่าง ๆ กัน จากนั้นจะเกิดความแตกต่างระหว่าง
ผู้ติดตามหรือสาวกภาวะกับขบวนการที่แท้จริง การเช่นนี้จะได้สร้างผู้นำที่นำยกย่องสรรเสริญ
ขึ้นมา ซึ่งมักจะเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่ง ที่เป็นการยกย่องสรรเสริญต่อผู้นำคนใดคนหนึ่ง อันเป็น

3. การนิยมชมชอบผลงานคำนำใจคำหนึ่ง เช่น วรรณกรรม การแสดง ความสามารถ เป็นต้น ของผู้ใดคนหนึ่ง ซึ่งแต่ละคนเหล่านั้นไม่เคยรู้จักกันมาก่อนก็มี เคยรู้จักกันมาก่อนก็มี เหล่านี้เป็นต้น ต่างล้วนทำให้เกิดผู้ติดตาม หรือสาวกภาวะทั้งสิ้น แม้ในลักษณะอื่น ๆ ก็พึงทราบโดยนัยนี้

3.3 ลัทธิบูชา (cult)

เป็นการรวมหมู่อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีความต่อเนื่องของขบวนการทางสังคม แต่ส่วนใหญ่จะมุ่งสร้างความต้องการตามพฤติกรรมของบรรดาสมาชิกเองเท่านั้น ลัทธิบูชาทางศาสนา แต่ละประเภทอาจต้องการพฤติกรรมของสมาชิกของมันเอง ซึ่งอาจจะแตกต่างกันออกไปอย่างเด่นชัดจากขนบธรรมเนียมทางสังคมที่เป็นหลักฐานมั่นคงแล้ว (Turner & Killian, 1957, p. 309) โดยการรวมตัวกันของสมาชิกและทางแสดงออกทางพฤติกรรมเกี่ยวกับลัทธิบูชา ร่วมกันจากการพยายามที่จะสร้างกฎเกณฑ์ระเบียบสังคมขึ้นมาใหม่ด้วยการเปลี่ยนแปลงศาสนาใหม่ หรือการแยกไปตั้งนิกายศาสนาใหม่เป็นตัวอย่าง

ความจริงแล้วลัทธิบูชาเป็นการรวมกลุ่มคนที่ร่วมในกิจกรรมทางศาสนาที่แต่ละคนมีความเคารพเชื่อถือ จัดเป็นสังคมของคนจำนวนหนึ่งซึ่งต่างมีส่วนร่วมสังคมเดียวกัน มีลักษณะโครงสร้างหลวม ๆ และมีการส่งต่อถ่ายทอดกันเสมอ ๆ มีลักษณะความเป็นกลุ่มอาสาสมัครย่อย และโดยทั่วไป ส่วนใหญ่ยังมีค่านิยมทางศาสนาที่ปฏิเสธโลก และ/หรือที่ยังยึดมั่นอยู่กับพิธีการทางศาสนาที่มีความแปลกประหลาดพิสดาร (เช่น การจับงูพิษมาแสดงต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความกลัวและดูเป็นอัศจรรย์) ตามปกติลัทธิบูชาจะมีความแตกต่างจากลัทธินิกายดั้งเดิมอันตั้งอยู่อย่างเป็นระบบมั่นคง ซึ่งมีคำสั่งท้ายจะบังถึงการรวมกลุ่มที่มีความเป็นทางการมาก และมีการสืบทอดกันน้อย ส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่มักขัดแย้งกับศาสนจักรหรือนิกายย่อย ตามปกติแล้ว ลัทธิบูชาจะมีองค์ประกอบที่ใหญ่มาก และมีความเป็นทางการมากที่สุด แต่ยังคงมีความเป็นอนุรักษ และเป็นที่ยอมรับของชาวโลก บางคราวก็ถูกนำมาใช้ไม่เต็มที่ เพื่อขยายการรวมกลุ่มที่ปราศจากโครงสร้างบางกลุ่มของบรรดาสมาชิก ซึ่งมีส่วนค้านปรัชญาที่เบี่ยงเบนเกี่ยวกับสิ่งซึ่งทำให้บรรดาสาวกหรือสานุศิษย์มีความรู้สึกทางอารมณ์มาก (T.F. Hoult, 1977, p.90)

ในกรณีดังกล่าวนี้จะเห็นวิธีการเกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งมีความแตกต่างจากความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมโดยการรวมกลุ่มกันค้ำสร้างความสำเร็จใหม่ และมีพฤติกรรมอย่างเดียวกัน อันแตกต่างจากชนบธรรมเนียมที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมาแต่เดิม ดังนั้น ลัทธิบูชาจึงเป็นองค์พิธีกรรมและการปฏิบัติทางศาสนา เกี่ยวข้องกับการบูชา หรือการเอาใจเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2525, น.99) อันเป็นวิธีการร่วมที่เกิดขึ้นตามความเชื่อที่สมาชิกแต่ละคนต่างได้เคยประพฤติปฏิบัติและรับสืบทอดกันมา และทุกคนก็ยินดีปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาของกลุ่มที่กำหนดไว้ และต่างแสดงออกมาทางพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น

- 3.3.1 การแยกลัทธิในภายในพุทธศาสนาออกเป็นนิกายและสำนักต่าง ๆ เช่น ชนรมยุตินิกาย สำนักสันติอโศก คติการยอมรับเรื่องกรรมกาย เป็นต้น
- 3.3.2 อิทธิพลของสภาพแวดล้อมหรือปัจจัยทางภูมิศาสตร์ สามารถทำให้พฤติกรรมของคนที่มีลัทธิบูชาอย่างเดียวกัน แตกต่างกันไปได้ตามวัฒนธรรมของชุมชน เช่น พฤติกรรมทางศาสนาของคนไทยในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งแตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์หรือสภาพแวดล้อม
- 3.3.3 การแสดงออกทางพฤติกรรมเกี่ยวกับลัทธิบูชาดังกล่าวมานี้ เป็นการรวมหมู่ประการหนึ่ง ซึ่งอาศัยความศรัทธาและความจงรักภักดีเป็นที่ตั้ง

การรวมตัวกันดังกล่าวทั้งหมดนี้ เป็นลักษณะการรวมตัวกันที่แตกต่างไปจากขบวนการทางสังคม เพราะรูปแบบของพฤติกรรมทั้ง 3 รูปแบบนี้ อาจจัดเข้าในขบวนการมวลชนได้บ้าง ในเมื่อมีองค์ประกอบบางประการตรงกับขบวนการทางสังคม แต่อาจไม่จัดเป็นขบวนการทางสังคมก็ได้ในเมื่อมีวัตถุประสงค์ไม่ตรงตามขบวนการมวลชน ดังนั้นรูปแบบทั้ง 3 ประการนี้ จึงมีลักษณะที่ถือว่า "กึ่งขบวนการ"

จากกลุ่มกึ่งขบวนการดังกล่าวทั้ง 3 ประเภทนั้น จะเห็นได้ว่าแต่ละประเภทยังคงอาศัยโครงสร้างดั้งเดิมของมันเป็นหลักในการพิจารณา บางประเภทมุ่งไปที่ปัจเจกบุคคล และบางประเภทมุ่งไปที่กลุ่มคน ซึ่งแต่ละประเภทเราอาจพิจารณาได้จากโครงสร้างของมันโดยตรง เช่น ขบวนการมวลชน เราพิจารณาถึงประชาชนที่กระจายกันออกไป แต่ละคนไม่รู้จักมัก

คุ้นกันเป็นส่วนตัว แต่ว่ามีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างเดียวกัน และอาจตกอยู่ในสภาพเดียวกันด้วย เช่นการที่รถติดตามถนนในช่วงโมงเร่งด่วน โดยที่แต่ละคนไม่รู้จักรักกันเสีย แต่มีวัตถุประสงค์คือการไปยังที่หมายของแต่ละคนตรงกัน ทุกคนจึงต่างตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน คือรถติดอยู่บนท้องถนน

ส่วนผู้ติดตามหรือสาวกภาวนานั้นเป็นเรื่องของการยอมรับบุคคลใดบุคคลหนึ่งในรูปของความจงรักภักดีต่อผู้นั้นในฐานะเป็นบุคคลสำคัญ จุดสำคัญของกลุ่มประเภทยิ่งไปที่กลุ่มบรรดาบุคคลที่มีความจงรักภักดีต่อมีเจกบุคคลบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่ว่าจะกลุ่มต่าง ๆ เหล่านั้น จะมีความนิยมชมชอบ หรือเป็นฝ่ายตรงกันข้ามก็ตาม จักว่าอยู่ในกลุ่มเดียวกับทั้งสิ้น

สำหรับลัทธิขงจื๊อนั้น เป็นเรื่องของคนจำนวนหนึ่งที่มีต่อลัทธิขงจื๊อที่ตนยอมรับตามความเชื่อถือที่มีอยู่ โดยยึดเอากลุ่มคนที่นิยมชมชอบต่อลัทธิขงจื๊อนั้นเป็นหลัก ไม่ได้กำหนดหรือเจาะจงว่าจะเป็นคนนั้นคนนี้ แต่มุ่งเอาคนทั้งกลุ่มเป็นเกณฑ์ ดังนั้น ลัทธิขงจื๊อจึงเป็นเรื่องของความเชื่อถือตามศรัทธาที่แต่ละคนมีอยู่นั่นเอง

4. แนวการศึกษาขบวนการทางสังคม

ขบวนการทางสังคมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความคิดแนวร่วมของคนที่ปรากฏออกมาในรูปของมติประชาชนแต่ละเรื่องราวหรือเป็นชนิดหรือประเภทหนึ่ง ๆ และความเชื่อที่มีอยู่ในตัวคนอันแสดงถึงความชอบในเนื้อหาที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างทางสังคมหรือระบบที่ทำหน้าที่คอยกำหนดผลอันจะพึงได้รับซึ่งเป็นเรื่องที่ทำไต่ยากหรือหาไต่ยาก (B.B. Hess & others, 1982, p.548) ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ขบวนการทางสังคมจะมีความหลากหลายออกไปตามสภาพของโครงสร้างของมันเอง ดังจะเห็นได้จากกรณีพนักงานของธุรกิจการพิมพ์ที่กรรมากรผู้ประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมก็ กลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมาตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ก็ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ขบวนการทางสังคม จึงมีความหลากหลายออกไปด้วย ตามประเภทและชนิดของกลุ่มต่าง ๆ เหล่านั้น โดยปรากฏออกมาในรูปต่าง ๆ กัน ดังกรณี

- ขบวนการโต้แย้ง (counter movement) ซึ่งเป็นขบวนการทางสังคมที่เป็นที่รวมของมติต่าง ๆ เป็นเรื่อง ๆ ไป รวมทั้งความเชื่อที่มีอยู่ในหมู่ประชาชนผู้มีความคิดเห็นตรงข้ามกับเป้าหมายต่าง ๆ ของขบวนการทางสังคม (Ibid., p.548)
- ขบวนการทางสังคมด้านองค์กรต่าง ๆ (Social movement organizations) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่เป็นทางการ อันเกิดขึ้นเพื่อต้องการให้บรรลุเป้าหมายตามขบวนการหรือขบวนการโต้แย้ง (Ibid., p.548)
- ขบวนการทางสังคมด้านอุตสาหกรรม (Social movement industries) เป็นขบวนการที่จะเกิดขึ้นต่อเมื่อจำนวนขององค์กรต่าง ๆ จำนวนหนึ่งอาจรวมกันได้ จากประเด็นปัญหาใดประเด็นปัญหาหนึ่ง (Ibid., p.548)

การศึกษาขบวนการทางสังคม จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสร้างความเข้าใจและทำความเข้าใจในเรื่องขบวนการทางสังคม ซึ่งมีความหลากหลายตามรูปแบบของมัน และได้มีการวางแนวไว้หลายแนวด้วยกัน ตามทัศนะและความคิดเห็นของบรรดานักวิชาการทั้งหลาย

ในที่นี้ เห็นว่าแนวของ Herbert Blumer เป็นแนวที่วางไว้จะเข้าใจง่ายต่อการศึกษา เพราะได้มีการจัดลำดับขั้นตอนของแนวการศึกษาออกไปตามรูปแบบที่แสดงออกทางพฤติกรรม ของมันเอง ทั้งนี้ จึงขอนำเอาแนวของ Herbert Blumer มาใช้เป็นแนวเพื่อเป็นตัวอย่าง ในการศึกษาต่อไป

Herbert Blumer ได้วางแนวการศึกษาขบวนการทางสังคมไว้ 3 ประการ ควบคู่กัน คือ

4.1 ขบวนการทางสังคมทั่วไป (General Social movement)

ขบวนการทางสังคมทั่วไปเป็นขบวนการที่บ่งถึงขบวนการทั่ว ๆ ไปในลักษณะและ รูปแบบที่สามารถรู้กันได้ตามพื้นฐานของขบวนการนั้น ๆ เองว่า ขบวนการนั้น ๆ มีลักษณะเช่นใด มีความเป็นมาอย่างไร การที่จะทำความเข้าใจนั้นควรจะทำความเข้าใจ เป็นต้น ฉะนั้น ขบวนการทางสังคมทั่วไปจึงเป็นขบวนการที่ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรมและค่านิยมบางอย่างทางสังคมโดยการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อย มีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป และขยายกว้างขวางออกไปจะโดยการได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก อันเป็นสิ่งแวดล้อมหรือโดยการปรับปรุงภายใน เพื่อความเหมาะสมแก่สภาพความเป็นอยู่ ในขณะนั้น ๆ ก็ตาม ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปเพื่อความเหมาะสม หรือเพื่อความ อยู่รอดในสังคมก็ได้ ขบวนการประเภทนี้ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางประการ ซึ่ง มักได้แก่ ขบวนการแรงงาน (the labor movement), ขบวนการคนหนุ่ม (the youth movement), ขบวนการสตรี (the women's movement), และขบวนการสันติภาพ (the peace movement) เป็นต้น อันเป็นการศึกษาและทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและบทบาท การดำรงชีพของสมาชิกในสังคมในลักษณะที่ควรจะเป็นดีกว่าเดิมหรือดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิมในลักษณะที่ว่าควรจะทำอย่างไรและจะดำเนินการอย่างไร จึงจะบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของแต่ละขบวนการต้องการ ขบวนการเหล่านี้จะเห็นได้จากการก่อตั้งหน่วยงาน ที่เป็นสถาบัน หรือมีลักษณะคล้ายสถาบัน เพื่อให้การคุ้มครองสถานภาพและความเป็นอยู่ของ สมาชิกให้ดีขึ้นและขณะเดียวกันก็เพื่อรักษาคุณแห่งอำนาจในการประกอบการอันเป็นการสร้างความมั่นคง และความเป็นปึกแผ่นให้สมาชิกอีกด้วย

4.2 ขบวนการทางสังคมเฉพาะกิจ (Specific social movement)

เป็นขบวนการอีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเพื่ออิทธิพลต่อโลกิการหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นขบวนการเฉพาะทางซึ่งมีวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ต้งไว้โดยเฉพาะ เป็นอย่างคี่ที่จะดำเนินการให้บรรลุถึงขบวนการประเภทนี้ ได้แก่ ขบวนการปฏิรูป (reform movement) ขบวนการปฏิวัติ (revolutionary movement) เป็นต้น ซึ่งขบวนการเหล่านี้เป็นขบวนการที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แน่นอน เพื่อการโลกิการหนึ่งโดยเฉพาะ มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสภาพความเป็นอยู่ จากเดิมให้มีสภาพดีขึ้น อันเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิมโดยอาศัยรูปแบบเดิมเป็นพื้นฐานหรือเปลี่ยนจากรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง อันมีความเป็นไปได้ที่มีลักษณะที่ขึ้นอันตรงกันข้ามกับสภาพเดิม เป็นต้น

4.3 ขบวนการแสดงออก (Expressive movement)

ขบวนการแสดงออกเป็นขบวนการอีกรูปแบบหนึ่งอันมีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์จะเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ในขณะนั้น อันมีลักษณะที่เป็นสถาบันประเภทต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับระเบียบทางสังคมหรือลักษณะที่เป็นวัตถุประสงค์ของมัน ความตึงเครียด (tension) ก็คือ ความวุ่นวาย (unrest) ก็คือ ที่ปรากฏออกมาในสังคมนั้น ก็ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ดำเนินการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีแนวเดียวกัน ซึ่งขบวนการนี้พยายามที่จะให้เกิดรวมหมู่ขึ้น เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย ขบวนการแสดงออกนี้มีตัวอย่างที่ควรนำมาพิจารณา เช่น ขบวนการทางศาสนา (religious movements), ขบวนการสมัยนิยม (Fashion movements) เป็นต้น ซึ่งขบวนการเหล่านี้เป็นขบวนการที่ปลุกฝังและยอมรับกันทั่วไปในสังคม การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นไปโดยยาก เนื่องจากเป็นขบวนการที่ขึ้นอยู่กับการค่านิยมและทัศนคติ โดยสมาชิกยังยึดมั่นอยู่กับของเดิมหรือพฤติกรรมที่เคยปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิม ดังกรณีทัศนคติและค่านิยมของคนในช่วงวัยหนึ่งมักขัดแย้งกับความรู้สึกของคนอีกช่วงวัยหนึ่ง เป็นต้น ดังนั้น ขบวนการแนวนี้จึงเป็นขบวนการที่มักขึ้นอยู่กับการปลุกฝัง และการคงสภาพของทัศนคติและค่านิยมเหล่านี้ไว้ โดยมีคี่ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งเลอเลิศและคี่ที่สุดในชีวิตของตน

(ดูรายละเอียดใน H. Blumer, Collective Behavior, in Principles of Sociology, ed. by A.M. Lee, Barnes & Noble, 1963, p.199-218 ประกอบคว)

5. เนื้อหาของขบวนการทางสังคม (Elements of Social Movements)

ในการอธิบายและวิเคราะห์เรื่องขบวนการทางสังคมนี้ บรรดานักสังคมวิทยาส่วนใหญ่มักไม่ค่อยจะให้ความสนใจที่จะทำความเข้าใจในเนื้อหาของขบวนการต่าง ๆ ที่พอจะเข้ากันได้ให้สามารถเข้ากันได้โดยทางมีทัศนะต่อเนื้อหาของขบวนการทางสังคมแตกต่างกันออกไป ความจริงแล้ว เนื้อหาของขบวนการทางสังคมนั้น เป็นวิธีการดำเนินการอย่างหนึ่ง เพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การที่จะบรรลุเป้าหมายได้นั้น จะต้องกำหนดหรือวางโครงการไว้เพื่อการบรรลุนั้น การเช่นนี้ส่วนใหญ่เป็นความพยายามร่วมกันที่จะนำกฎระเบียบมาใช้เพื่อชีวิตใหม่ (M. Spencer, 1979, p.510) ของคนจำนวนหนึ่งเพื่อให้มีคุณภาพที่ดีกว่าเดิม การที่จะบรรลุถึงสถานะหรือเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นต้องดำเนินการให้เป็นไปตามขั้นตอน ที่ถือว่าเป็นเนื้อหาของขบวนการทางสังคม ซึ่งได้มีการจัดขั้นตอนออกเป็นประเภทต่าง ๆ อันประกอบด้วยเป้าประสงค์ คตินิยม องค์การหรือการจัดระเบียบสังคม กลวิธีต่าง ๆ การเรียกร้องความสนใจ ซึ่งจะขออธิบายคร่าว ๆ แต่ละประเภทต่อไป

5.1 เป้าประสงค์ (goal) เป็นเนื้อหาประการแรกของขบวนการทางสังคมอันเป็นเรื่องที่บ่งบอกถึงจุดมุ่งหมายที่เป็นวัตถุประสงค์ของกิจกรรมต่าง ๆ ของขบวนการทางสังคมตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ ขบวนการต่าง ๆ แต่ละประเภทจะแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ที่แต่ละท่านต่างมีเป้าหมายเอาไว้ และทัศนะเกี่ยวกับเป้าประสงค์นั้น เป็นจุดประสงค์หรือความมุ่งประสงค์ที่จะให้บรรลุผลและให้สัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์ ทั้งนี้ต้องมีการวางแผนนโยบายและวิธีดำเนินการตามกำหนดการด้วยจึงจะสัมฤทธิ์จุดประสงค์ได้ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, น.161-162) ดังนั้น เป้าประสงค์จึงเป็นเป้าหมายที่เป็นวัตถุประสงค์ในการดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้

5.2 คตินิยม (ideology) เป็นการประมวลแนวความคิดที่เป็นเป้าหมายแห่งการดำเนินการที่บรรดาสมาชิกถือเป็นจุดศูนย์กลางแห่งการกระทำ คตินิยม จึงเป็นเนื้อหาสำคัญภายในขบวนการทางสังคม โดยการให้ประชาชนได้เข้าใจเนื้อหาที่เป็นวัตถุประสงค์ของขบวนการและแบบแผนที่กำหนดไว้ เพื่อที่จะแสดงออกโดยตัวของมันเอง คตินิยมจึงมีลักษณะในการทำหน้าที่คล้ายเป็นตัวเชื่อมทางสังคมประเภทหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนได้มาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน มีความ

เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น คตินิยมจึงเป็นแบบอย่าง ความคิดเห็น ความเชื่อ รวมทั้งวิธีการคิดอันเป็นลักษณะของกลุ่มคน เช่น ชชาติ ชั้นชน วรณะ กลุ่มวิชาชีพหรือกลุ่มอาชีพ นิเวศวิทยา พรรคการเมือง ฯลฯ คตินิยมเหล่านี้ จะมีลักษณะอย่างไรยอมรับแล้วแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ และคินฟ้าอากาศ กิจกรรมที่ทำการงานเคยชิน รวมถึงสิ่งแวดล้อมด้านวัฒนธรรมและคตินิยมของกลุ่มคนเหล่านี้ไม่จำเป็นที่จะต้องมีความแตกต่างจากกันโดยเด็ดขาดเสมอไป แต่อาจจะมีส่วนสิ่งบางอย่างที่มีความคล้ายคลึงกัน เช่น คนสองคนที่อยู่ในประเทศชาติเดียวกัน แต่มีอาชีพต่างกัน อาจยึดคตินิยมแห่งชาติอันเดียวกัน แต่ต่างกันในเรื่องคตินิยมทางอาชีพ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, น.181) ดังนั้น คตินิยมจึงเป็นตัวจัดกลุ่มออกเป็นประเภทต่าง ๆ ชนิดหนึ่งที่เป็นเครื่องบ่งบอกให้รู้ถึงสังกัดกลุ่มที่แต่ละคนเป็นสมาชิกอยู่ อันรวมถึงความถนัดและความจำเป็นในการดำเนินชีวิตด้วย

5.3 องค์การหรือการจัดระเบียบ (organization) เป็นกระบวนการที่จำแนกความแตกต่างของส่วนหนึ่งออกจากอีกส่วนหนึ่ง โดยให้แต่ละส่วนกระทำหน้าที่แตกต่างกันออกไป และในขณะเดียวกันก็สร้างความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ภายในส่วนรวมทั้งหมคนั้นให้กระทำหน้าที่ประสานกัน คือเป็นหน่วยงานที่มีการจัดระเบียบงานตามกระบวนการ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, น.249) ซึ่งถือว่าเป็นการจัดระเบียบอย่างหนึ่งทางสังคม โดยที่บรรดาปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งมีการกระทำระหว่างกันกับบรรดาปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งในการประกอบกิจการตามเป้าประสงค์ของขบวนการหนึ่ง จะค่อย ๆ เป็นองค์การอันประกอบด้วยสถานะที่แตกต่างกันและสัมพันธ์ระหว่างกัน ความแตกต่างระหว่างผู้ปฏิบัติกับเจ้าหน้าที่ที่เกิดขึ้น ระหว่างสมาชิกสามัญ ซึ่งเป็นตัวแทนที่มีอยู่ประปราย และเป็นบทบาทที่บรรดาสมาชิกยังไม่ค่อยมีความชำนาญมากนัก ซึ่งต่างมีการกระทำต่อเนื่องกันบ้าง น้อยบ้าง ตามสภาพและบทบาทซึ่งได้รับการนิยมนหรือเจาะจงลงไปทีละขั้นเฉพาะมากกว่า (J.P.V. Zanden, 1979, p.246) องค์การจึงมีลักษณะของการช่วยกันทำหน้าที่ให้กับสังคม โดยให้สังคมยอมรับบทบาทและฐานะและหน้าที่ของตนที่จะมีอยู่ในสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้

5.4 กลยุทธ์หรือกลยุทธ์ (Tactics) หมายถึงอาการที่นำเอามาใช้กับขบวนการทางสังคม เพื่อให้บรรลุถึงความสำเร็จตามเป้าประสงค์หรือจุดหมายที่กำหนดไว้ กลยุทธ์นี้ถือว่า

เป็นการกระทำอย่างหนึ่งด้วยวิธีการอันเฉลียวฉลาดที่ประกอบด้วยทั้งไหวพริบและปฏิภาณ
บรรดาขบวนการต่าง ๆ ที่แสดงออกมักมีแนวโน้มที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อถือในด้านการศึกษา
บุคคลตัวอย่าง และการเปลี่ยนศาสนา (Proselytizing) เฉพาะบางบุคคลก็ตามที่ แทกอล
วิธีก็ยังเป็นวิธีการที่ถูกนำมาใช้เพื่อการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในบางกรณี
อาจใช้กลวิธีเป็นเงื่อนไขเพื่อการต่อรองในการใดการหนึ่งก็ได้ (ดูรายละเอียดใน
J.W.V. Zanden, 1979, p.247)

5.5 การเรียกร้องความเห็นใจหรือการขอร้อง (Appeals) เป็นวิธีการประการหนึ่ง
ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ วิธีการข้อนี้เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งในการ
เรียกร้องความเห็นใจจากผู้อื่น ส่วนจะก่อให้เกิดผลมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและ
วิธีการที่นำมาใช้ การที่การเรียกร้องความเห็นใจหรือการขอร้องถูกนำมาใช้กับขบวนการทาง
สังคมก็เพื่ออาศัยสำนึกที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเห็นคล้อยตามขบวนการนั้น ๆ อันเป็นการดึงดูด
และเรียกร้องความเห็นใจจากผู้อื่น เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกับขบวนการ อันเป็นวิธีการหนึ่ง
ของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

จากเนื้อหาของขบวนการทางสังคมดังอธิบายมาแล้วนั้น ถือได้ว่าเป็นอุปกรณ์เพื่อ
ให้บรรลุเป้าหมายของขบวนการทางสังคมที่บรรดาสมาชิกต่างตั้งเป้าหมายไว้ หรือเป็นวิธีการ
ที่จะให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ จัดเป็นกลไกของขบวนการทางสังคมที่จะให้บรรลุเป้า-
หมายเช่นเดียวกับองค์ประกอบของขบวนการทางสังคมประเภทอื่น ๆ ผู้สนใจประสงค์จะศึกษา
ค้นคว้าเพิ่มเติมพึงค้นหาได้จาก James W. Vander Zanden, *Sociology 4th ed.*,
Wiley & Sons, 1979, p.244-248)

6. นิยามขบวนการทางสังคม

ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นว่า ขบวนการทางสังคมนั้นเป็นพฤติกรรมรวมหมู่รูปแบบหนึ่งที่ย้ำการกระทำโดยการลงมือปฏิบัติการ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้เป็นหลัก มีลักษณะที่สมาชิกแต่ละคนต่างมีความมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดและยับยั้งสภาพการเปลี่ยนแปลงโดยการปรับภาวะความเป็นอยู่ในสังคมของตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยการใช่วิธีการต่าง ๆ กัน ขบวนการทางสังคมตามรูปแบบต่าง ๆ กัน จะโดยการสนับสนุนให้มีขึ้นหรือยับยั้งไม่ให้มีขึ้นก็ตาม จัดเป็นการกระทำอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการกระทำที่มีความต่อเนื่องกันจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิมดังได้กล่าวมาแล้ว ฉะนั้น ขบวนการทางสังคมจึงเป็นสภาวะรวมหมู่ซึ่งเป็นการกระทำที่มีความต่อเนื่องบางอย่าง เพื่อที่จะส่งเสริมหรือยับยั้งการเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือกลุ่มอันจัดเป็นหน่วยทางสังคมหน่วยหนึ่ง (B. Phillips, 1979, p.508) โดยที่แท้แล้ว เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในการปรับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

ในการพิจารณานิยามหรือความหมายของขบวนการทางสังคมจึงเป็นเรื่องของการกระทำในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยกำหนดความแน่นอนเฉพาะตัวของมันลงไปชัดเจน เพื่อให้เข้าใจสภาพอันแท้จริงจากกรณีที่เกิดขึ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น หรือก่อสภาพใหม่ขึ้นมาในสังคมหรือในกลุ่มจะขอความหมายจากแหล่งต่าง ๆ มาอธิบายเป็นแนว เพื่อเป็นประโยชน์ในการพิจารณาและเป็นแนวในการศึกษาต่อไป

6.1 ตามสภาวะดั้งเดิมของมันขบวนการทางสังคมจัดว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมรวมหมู่ซึ่งมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่ต่างยอมเสียสละมารวมตัวกัน เพื่อส่งเสริมหรือยับยั้ง การเปลี่ยนแปลงที่จะพึงมีขึ้น โดยขบวนการนั้นมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่แน่นอน มีโครงสร้างองค์กร และคตินิยมที่แจ่มชัด มีการปรับทิศทางเปลี่ยนแปลงได้ตามต้องการ ดังนั้น ขบวนการจึงส่งเสริมนโยบายด้านต่าง ๆ ตามที่สังคมต้องการ อันเป็นการสนองสังคม โดยความสำนึกและวัตถุประสงค์ตามปกติขบวนการนี้ส่วนใหญ่จะมุ่งเฉพาะกิจกรรมด้านการเมืองหรือทางการศึกษาเท่านั้น (J.V. Baldrige, 1975, p.298) จากเกณฑ์นี้ ขบวนการทางสังคมจึงเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าบรรดาสมาชิกกลุ่มที่ต่างยินดีกระทำภารกิจใด ๆ ขึ้นมา โดยมีความหวังจากผลที่จะเกิดตามมาจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมของตนขึ้น ขบวนการทางสังคม

ในรูปแบบนี้จึงเป็นเพียงย่ำที่การเปลี่ยนแปลงเท่านั้น นอกจากการกระทำดังกล่าวแล้ว ขบวนการทางสังคมยังแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมการกระทำให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์อีกด้วย

6.2 ในแง่ของการกระทำก็คือว่าขบวนการทางสังคมเป็นการกระทำที่มีความต่อเนื่องในลักษณะหนึ่งของกลุ่ม มีจุดหมายที่ค่อนข้างแน่นอน โดยร่วมกันดำเนินการตามกำหนดการที่วางไว้ และมุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบอย่างของสถาบันสังคมที่เป็นอยู่ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2525, น.352) โดยถือว่าการเปลี่ยนแปลงสถาบันทางสังคมนั้น เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากการกระทำของขบวนการทางสังคมเอง เพื่อให้วิถีชีวิตที่มีอยู่เดิมมีสภาพที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งการกระทำตามลักษณะนี้ เป็นการกระทำที่มีลักษณะต่อเนื่องจากสภาพดั้งเดิม โดยมีแรงจูงใจหรือทัศนคติอันเป็นที่ยอมรับกันในขณะนั้นเป็นตัวช่วยกระตุ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันเป็นวัตถุประสงค์ที่สังคมนั้น ๆ ต้องการ

6.3 แม้ว่ากระทำจะถือว่าเป็นการปฏิบัติหรือดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่พึงเข้าใจว่าการกระทำนั้น เป็นผลที่เกิดจากความยากเย็นเฉพาะตัวของสมาชิกแต่ละคนที่ใช้ความสามารถเฉพาะตัวแสดงออกมา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวแล้ว ในกรณีเช่นนี้จะเห็นได้จากการที่ J.A. Banks ได้นิยามขบวนการทางสังคมไว้ในหนังสือ *The Sociology of Social Movements* ว่าเป็นการกระทำหรือเป็นความพยายามที่เกิดจากส่วนต่าง ๆ ของผู้คนเพียงแนวหนึ่งหรือชุดหนึ่ง ซึ่งมีการเคลื่อนไหวหรือคอยเฝ้าดูการกระทำนั้น ๆ ที่มุ่งต่อจุดหมายปลายทางเฉพาะบางสิ่งบางอย่าง โดยมีความต่อเนื่องกันมาโดยลำดับมาบ้างน้อยบ้าง (J.A. Banks, 1972, p.7) ตามความจำเป็นที่จะเป็นไปได้ หากพิจารณาตามลักษณะนี้ ขบวนการทางสังคม จึงเป็นกลุ่มการกระทำเฉพาะกิจที่มีความพร้อมเพรียงกันประเภทหนึ่ง (Ibid., p.8) ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อนที่รวมในทัศนคติเดียวกัน ดังนั้น จึงถือว่าขบวนการทางสังคมเป็นการกระทำรวมหมู่ประการหนึ่ง อันเป็นการกระทำที่มีความต่อเนื่องกันบางประการ ที่ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม หรือกลุ่มที่มันเข้าไปสังกัดเป็นส่วนหนึ่ง (Ralph H. Turner & Lewis M. Killian, 1957, p.308) โดยถือเป็นการกระทำที่มีความต่อเนื่องกันภายในกลุ่มหรือในสังคมนั้นเอง

6.4 นอกจากนี้ขบวนการทางสังคมยังอาจจัดเป็นการกระทำร่วมกันของบรรดาสมาชิกในชั้นที่จะยับยั้งหรือขจัดสภาวะที่เอวร้ายที่สุดถึงกันอยู่เสมอ และอาจนำเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ ๆ ที่ดีกว่าเดิม โดยมีกรดำเนินการตามอุดมการณ์หรือทัศนคติ สร้างสำนักค่านิยมและอุดมการณ์อันสูงส่งและมุ่งมั่นต่อการกระทำนั้น ๆ (L. Broom, and others, 1971, p.577) นั่นคือสมาชิกในสังคมต่างตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลดังกล่าวมาแล้วร่วมกัน

6.5 อีกประการหนึ่ง ขบวนการทางสังคมยังอาจจัดเป็นการรวมกลุ่มกันเป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการ โดยมีความพยายามที่จะให้บังเกิดหรือยับยั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (H.J. Smelser, 1981, p.500) เพื่อให้สังคมมีสภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ทั้งนี้เข้าใจว่าสภาพการณ์นั้น ๆ เป็นการแสดงออกถึงการร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนทั้งกลุ่มหรือทั้งสังคม โดยต่างสำนักที่จะกระทำเพื่อก่อให้เกิดหรือยับยั้งซึ่งมีผลทำให้วิถีชีวิตของทุกคนดีขึ้น

6.6 จากนิยามดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า แต่ละสังคมต่างมีทัศนคติหรืออุดมการณ์ที่ยึดมั่นไว้ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายดังได้กล่าวมาแล้วแต่กัน อันเป็นการทำให้ประชาชนต่างพยายามมีความเข้มงวด มีความมั่นคงที่จะยับยั้งการเปลี่ยนแปลงสังคม (J. Turner, 1978, p.574) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ ดังนั้น ขบวนการทางสังคม จึงถือว่าเป็นการกระทำของคนจำนวนหนึ่งที่มีเป้าหมายในการกระทำตามที่ต้องการ

จากนิยามดังกล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น จะเห็นว่า ขบวนการทางสังคมนั้นเป็นการย้ายการกระทำที่มีกำหนดเป้าหมายไว้แน่นอนเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะขบวนการทางสังคมเป็นขบวนการที่ย้ายการกระทำของคนจำนวนหนึ่งที่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เป็นการร่วมกันกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งในรูปของขบวนการทางสังคม และในขณะที่เดียวกันนอกจากการกระทำก็เป็นผลทางขบวนการทางสังคมเช่นกัน ดังนั้น ขบวนการทางสังคมจึงเป็นพฤติกรรมรวมหมู่อีกประเภทหนึ่งที่ย้ายการกระทำในรูปของการลงมือปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นปัจจัยสำคัญดังกล่าวแล้ว

7. วัฏจักรชีวิตของขบวนการทางสังคม (The life cycle of Social movement)

ขบวนการทางสังคม มีลักษณะและความเป็นไปต่าง ๆ เหมือนกับชีวิตของคนในสังคม คือมีการก่อสภาพและความเปลี่ยนแปลงเป็นไปต่าง ๆ มีลักษณะความเป็นสังสารวัฏ คือเวียนว่ายตายเกิดอันเป็นวัฏจักรตามวิถีทางของมัน เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ถ่ายทอดออกมาตามความรู้สึก และเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของมนุษย์เอง เป็นพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบอย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อให้บรรลุความประสงค์ของตน ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว ความเป็นไปต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นก็คือวัฏจักรหรือวงเวียนชีวิตของขบวนการทางสังคมเอง ซึ่งก็ถือว่าเป็นผลจากการแสดงออกทางพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์นั่นเอง โดยมีขั้นตอนความเป็นไปที่พอประมวลจากทัศนะต่าง ๆ ดังนี้

7.1 วัฏจักรชีวิตของขบวนการทางสังคมมีความเป็นไปตามลำดับแห่งการก่อสภาพของมัน ในรูปของสังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิด Carl A. Dawson and Warner D. Gettys ซึ่งได้เขียนบรรยายเกี่ยวกับพฤติกรรมรวมหมู่และขบวนการทางสังคมไว้ เมื่อปี 1929 โดยได้กำหนดเค้าโครงว่า สิ่งที่น่าเชื่อถือนั้น มีความเป็นไปตามขั้นตอนที่มีความเป็นแบบแผนอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป โดยค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับของขบวนการต่าง ๆ คือ

7.1.1 ขั้นแรก เป็นระยะของการก่อสภาพวุ่นวายทางสังคม (social unrest) ซึ่งมีลักษณะและความเป็นไปคล้ายกับขั้นการเดินไปเดินมา (milling) ของ H. Blumer โดยมีลักษณะที่แสดงถึงความกระวนกระวายที่หึ่งผู้นำผู้ทำเป็นตามจะมีภาวะความตึงเครียดและความตื่นเต้นจากความวุ่นวายไกลาหลต่าง ๆ ทางสังคม อันถือว่าเป็นความไม่เป็นระเบียบทางสังคมนั่นเอง

7.1.2 ขั้นที่สอง เป็นระยะเมื่อยังไม่สามารถแก้ไขความตึงเครียดได้ ขบวนการจะเข้าสู่ขั้นตอนของความเป็นวิธีการอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป (The Popular stage) โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการที่ก่อให้เกิดความตื่นเต้น และความวุ่นวายรวมหมู่ในระยะนี้การเดินไปเดินมาจะยังคงมีอยู่ต่อไป และขณะเดียวกันขบวนการก็จะสร้างเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์บางอย่างขึ้นมา จนได้รับการสนับสนุนและนิยมยอมรับอย่างกว้างขวาง ต่อจากนั้นก็จะมีกร โททก

หลอกลวง หรือมีการสร้างความเพ้อฝันขึ้น

7.1.3 ขั้นที่สาม เป็นขั้นที่พัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง คือ เป็นขั้นที่มีการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นเป็นที่ยอมรับของมหาชนอย่างเป็นทางการ (formal stage of formulation of publics) ขึ้นมา โดยถือว่านโยบายและเป้าหมายต่าง ๆ นั้นจะเริ่มเกิดขึ้นจากจุดนี้และรวมไปถึงการอธิบายปัญหาต่าง ๆ ภายในของมหาชนเอง

7.1.4 ขั้นสุดท้าย เป็นขั้นที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไข นั่นคือ ถ้าขบวนการนั้นได้รับความสำเร็จก็จะเข้าสู่ระยะที่ 4 คือระยะที่เป็นสถาบันโดยการดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์และจัดเข้าเป็นองค์การทางสังคม (the institutional stage of legalization and societal organization) ซึ่งในระยะนี้ เป็นระยะที่เป้าหมายต่าง ๆ ของขบวนการจะได้รับการยอมรับ โดยความถูกต้องตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ดังนั้น ขบวนการทางสังคมจะเปลี่ยนไปจากกลุ่มที่อยู่ห่างเข้าสู่กลุ่มที่อยู่ใกล้ ที่จุดนี้เองที่จะถูกเรียกกันว่า เป็นขบวนการทางสังคมโดยทันทีทันใด เพราะถือว่าได้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์และต้องต่อสู้กับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อีกต่อไป

(M. Spencer, 1982, p.505-506)

7.2 ถึงแม้ว่าขบวนการทางสังคมเหล่านั้น จะแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์และลักษณะต่าง ๆ ของมันก็ตาม แต่เมื่อว่าโดยทั่วไปแล้วส่วนใหญ่ก็มีประสมผลสำเร็จไปตามธรรมชาติของมันเอง โดยที่ขบวนการทางสังคมเหล่านั้นจะมีความเป็นไปตามลำดับของขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งดำเนินไปตามอำนาจชักจูง ที่ได้รับความเห็นชอบทางสังคมส่วนในคำจำกัดความต่าง ๆ นั้น ทางสังคมวิทยาถือว่าขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้จัดว่ามีความเป็นสถาบันและกว่าจะบรรลุถึงความ เป็นสถาบัน ก็ต้องดำเนินไปตามลำดับขั้นตอน คือ

7.2.1 ขั้นแรก เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากความวุ่นวายภายในสังคมเอง โดยสมาชิกต่างมีความคิดเห็นแตกแยกกันออกเป็นฝักเป็นฝ่ายระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น และแต่ละกลุ่มนั้นต่างพยายามที่จะ राष्ट्रประโยชน์ให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง และยัง

พยายามที่จะสร้างปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมให้เกิดขึ้นอีกด้วย จนทำให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีความวุ่นวายตามไปด้วย และจะเกิดความไม่พอใจขึ้นในช่วงนี้ จะเกิดผู้นำท่านต่าง ๆ ขึ้นมา และผู้นำซึ่งเกิดในช่วงนี้จึงมีลักษณะเป็นผู้สร้างความปั่นป่วนให้กับประชาชนในสังคมนั้น ๆ

- 7.2.2 ขั้นที่สอง เป็นขั้นขอกนิยม คือเป็นขั้นที่ได้รับความนิยมมากที่สุด โดยเป็นภาวะที่ทุกคนควรใส่ใจว่า คนอื่น ๆ จะมามีส่วนร่วมกับความไม่พอใจในเหตุการณ์ เช่นนี้ด้วยหรือไม่ บรรดาผู้ไม่พอใจเหล่านี้ต่างเห็นว่าการกระทำร่วมกันจนถึงกับสภาพเป็นขบวนการทางสังคมนั้น ๆ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้เพียงใด ผู้นำที่เกิดขึ้นในขณะนี้ มักจะมีฐานะเป็นตัวแทน และผู้ปฏิรูปคือผู้เข้ามาปรับสภาพสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งบรรดาผู้แทนเหล่านั้นอาจพูดออกมาด้วยความรู้สึกว่าเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจที่น่าเชื่อถือ และสามารถเบนมวลชนให้ร่วมมือความเห็นด้วยกับพวกตนในเวลาต่อมาได้ ในกรณีเช่นนี้บรรดาผู้ปฏิบัติตามก็จะสามารถปรับสภาพมวลชนให้เป็นไปตามปัญหาและการแก้ปัญหาโดยเฉพาะก็ได้
- 7.2.3 ในระยะที่สาม หรือระยะเกิดหน่วยงานที่เป็นทางการขึ้น เป็นระยะที่มวลชนเกิดความตื่นตระหนกโดยทัศนคตินิยมต่าง ๆ ใ้รับการพัฒนาขึ้น อันเป็นการช่วยให้ขบวนการดำเนินไปตามทิศทาง และมีความยืดหยุ่นได้ คำนิยมและเป้าหมายต่าง ๆ จะปรากฏเด่นชัดขึ้น ในขณะเดียวกัน ขบวนการก็พัฒนาตัวโครงสร้างที่เป็นทางการขึ้นมา ดังกรณีการปฏิรูปศาสนาของ Martin Luther ที่ก่อให้เกิดขบวนการปฏิรูปศาสนาคริสต์นิกายลูเธอรันให้ทางศาสนจักรเกิดความคิดเห็นแตกต่างกันไป ตามอำนาจของผู้นำฝ่ายศาสนจักร (hierarchy of Leaders) อันเป็นนโยบายชุดหนึ่ง และมีรายละเอียดของการกระทำ เกิดภาวะผู้นำโดยมีตัวแทนและผู้ปฏิรูปในรูปของรัฐบุรุษที่มีความสามารถ จะเป็นผู้เปิดทางภาวะผู้นำ ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญด้านกลยุทธ์ (Master of strategy) อันสามารถนำขบวนการไปสู่ขั้นสุดท้ายได้

7.2.4 ในขั้นสุดท้ายของขบวนการทางสังคมที่ดีว่าประสบความสำเร็จประการหนึ่ง ก็คือชั้นแห่งสถาบัน อันเป็นขบวนการที่เป็นที่ยอมรับ และถือว่าเป็นส่วนของ สังคมที่มีความเป็นสถาบัน อุดมคตินิยม และความรุนแรงของบรรดาสมาชิก เริ่มอ่อนลงหรืออาจสลายตัวไปได้ และการทัศนใจภายในของขบวนการ ก็ปรากฏเด่นชัดขึ้นมา โดยกระบวนการทางการเมืองและอิสระในขั้นนี้เป็นขั้นที่ คณะผู้บริหารจะสามารถพิสูจน์ถึงการ เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพที่สุด

ชั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ นำมาเหล่านี จะสามารถก่อให้เกิดความแจ่มชัดขึ้น ตามประวัติที่ว่าด้วยการ พัฒนาค่านิยมโปรเตสแตนต์ ขบวนการสังคม-ศาสนาที่ ได้เริ่มขึ้นมาตามอันดับของการยอมรับ ของที่ไม่ได้กำหนดไว้แต่แรกที่จะให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งยิ่งใหญ่ขึ้นในขณะนั้น ซึ่งเคิมที เคียว นั้นทางศาสนจักรคาทอลิกมีที่หาที่จะไม่สนใจ เอาใจใส่จะโดยการส่งเสริมหรือ สนับสนุน จึงทำให้เกิดกรณีเฉพาะกิจเกี่ยวกับความวุ่นวาย และพฤติกรรมรวมหมู่ของฝูงชนอีก เป็นจำนวนมาก ดังนั้นเมื่ออุดมคตินิยมและบรรดาผู้นำทั้งหลายผู้มีอิทธิพล ได้ปรากฏตัวขึ้นมา คือ มาร์ติน ลูเธอร์ มีความเด่นชัดที่สุดในท่ามกลางคนเหล่านั้น และในช่วงนี้เองที่ขบวนการทาง สังคมอย่างหนึ่งก็ได้เกิดขึ้นมา ยอดศัพท์ที่คาดไม่ถึงคือการก่อตั้งนิกายโปรเตสแตนต์ขึ้นมาเป็น นิกายหนึ่ง ซึ่งขณะนี้จัดว่าเป็นศาสนาที่เป็นสถาบันอย่างเต็มที่ แต่ที่นิกายโปรเตสแตนต์ซึ่งมีผล ขยายตัวออกไปกว้างขวางมากตามวัฒนธรรมและสังคมทั่ว ๆ ไป (D. Popenee, 1977, p.420-421)

7.3 ขบวนการทางสังคม เมื่อว่าโดยธรรมชาติแล้ว ไม่ได้สิ้นสุดลงเพียงเท่านั้น แต่ยังมี ปรากฏการณ์ประเภทอื่น ๆ อีกที่เกิดขึ้นกับขบวนการทางสังคม ปรากฏการณ์เหล่านั้นได้แก่การ เกิดขึ้น การรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน การมีสภาพเป็นสถาบัน การแบ่งแยกกันออกเป็นกลุ่มก้อน และอวสานกาล ของขบวนการทางสังคม แม้ที่สุดปรากฏการณ์เหล่านี้มีทั้งประสบความสำเร็จ มีทั้งความพอลาหรือเปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปอื่นในกรณีเช่นนี้ Armand L. Manas ได้แนะนำไว้ว่า ขบวนการทางสังคมนั้น เมื่อว่าตามแบบแผนแล้วจะต้องเป็นไปโดยผ่านขั้นตอน 5 ขั้นตอนด้วยกัน และใน 5 ขั้นตอนนี้ไม่จำเป็นว่าจะต้องผ่านทุกขั้นตอน จะผ่านเฉพาะขั้นตอน ใดขั้นตอนหนึ่งก็ได้ ดังนี้

- 7.3.1 ขั้นปฐมวัย (Incipency) เป็นระยะที่เริ่มจากการที่คนจำนวนมากประสบกับความพลัดพรากอันเกิดจากปัญหาต่าง ๆ และไม่สามารถแก้ปัญหานั้น ๆ เพื่อให้มีรูปเป็นสถาบันได้ ในระยะนี้จึงเป็นระยะเริ่มต้นของขบวนการทางสังคม โดยผู้ประสบปัญหาเหล่านั้นอาจรวมตัวกัน ก่อสภาพขบวนการทางสังคมได้
- 7.3.2 ขั้นรวมตัวกัน (Coalescence) เป็นระยะที่กลุ่มต่าง ๆ มารวมกันเพื่อคัดเลือกหัวหน้ากลุ่ม ในขณะที่เดียวกันก็พยายามส่งเสริมนโยบายและชี้แจงรายละเอียดต่าง ๆ ให้แพร่หลายออกไป เพื่อให้ประชาชนยอมรับ บางกลุ่มก็รวมกำลังกันบางกลุ่มก็ประสบความพ่ายแพ้ในการแข่งขันหาสมาชิกใหม่ กลุ่มสำคัญ ๆ หรือการหาสมาชิกกลุ่มจึงเกิดขึ้น ซึ่งสามารถที่จะตั้งตัวของมันเองขึ้นในตำแหน่งภาวะผู้นำ (leadership) เป้าหมายต่าง ๆ ของกลุ่มจึงมีมากมาย การกระทำต่าง ๆ มีผลบังคับการเป็นสมาชิกได้กว้างขวางขึ้น และนโยบายก็มีอิทธิพลมากขึ้น
- 7.3.3 ขั้นมีสภาพเป็นสถาบัน (Institutionalization) ขั้นนี้ขบวนการทางสังคมบรรลุถึงจุดสุดยอดของความเป็นปึกแผ่นและอิทธิพลมากมาย ภาวะผู้นำขึ้นอยู่กับคุณภาพของคุณค่าที่รักษาไว้ได้โดยยาก จากบารมีที่มีต่อบรรดาสาวกที่มากกระตุนสำนึกโดยมิชักช้า ในระยะนี้เอง สภาพของกลุ่มจึงมีฐานะเป็นทางการที่เป็นแบบแผนและมีเหตุผล จนสามารถที่จะมีอำนาจเปลี่ยนแปลงระเบียบทางสังคมได้ ในระยะนี้เองที่องค์กรต่าง ๆ จะกลายสภาพเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในชีวิตประจำวันไป
- 7.3.4 ขั้นตอนที่มีการแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย (Fragmentation) เมื่อได้สำเร็จตามเป้าหมายแล้ว ขบวนการทางสังคมก็ได้มีการแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยและแยกออกเป็นส่วน ๆ โดยโครงสร้างทางองค์กรฯ เหมือนจะมีความจำเป็นขึ้นมาโดยเร็ว เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่ได้ประสบมาที่จะนำไปสู่ความเป็นสถาบันหรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้ประสบมาที่จะให้เป็นช่วง ๆ ที่ได้พยายามรักษาไว้

7.3.5 ชั้นอวสานกาล (Demise) เป็นชั้นสุดท้ายของขบวนการทางสังคม คือ ขบวนการทางสังคมจำนวนหลาย ๆ ขบวนการต่างประสมกับอวสานและสิ้นสุดที่จะดำเนินการต่อไปได้ องค์การต่าง ๆ ที่ได้ถูกสร้างขึ้นมาก็มี สถาบันต่าง ๆ ที่ได้รับการแนะนำขึ้นมาก็มี แม้อาจจะได้รับความปลอดภัยอย่างคึกคักที่นั่นแล้วเป้าหมายต่าง ๆ เหล่านั้น อาจบรรลุถึงนโยบายของรัฐที่เป็นทางการแต่อย่างไรก็ดี ขบวนการต่าง ๆ เหล่านั้นอาจจะแบ่งออกเป็นส่วน ๆ จากกระแสหลักของสังคมโดยไม่ชักช้านัก ได้มีการถ่ายทอดจากขบวนการทางสังคมไปสู่สถาบัน โดยทิ้งองค์การต่าง ๆ ที่เป็นหลักฐานตั้งมั่นคงดีแล้วไว้ข้างหลัง ซึ่งสามารถรับประกันเป้าหมายต่าง ๆ ที่ได้ประสมมาแล้วให้กับสมาชิก (H.L. Tischler, and others. 1983, p.537-539)

พิจารณาวัฏจักรชีวิตของขบวนการทางสังคมเท่าที่นำมากล่าวไว้ทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ขบวนการทางสังคมนั้น มีวัฏจักรชีวิตเป็นสังสารวัฏคือมีการเวียนว่ายตายเกิดเหมือนกับของคนในสังคม โดยมีรูปแบบและความเป็นไปต่าง ๆ ที่ผ่านเหตุการณ์นานาประการ ความเป็นไปต่าง ๆ ของขบวนการทางสังคมมีหลากหลาย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตของคนแล้วก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน มีสภาพต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

8. การจัดประเภทขบวนการทางสังคม (Types of Social Movements)

ขบวนการทางสังคมมีลักษณะเช่นเดียวกับพฤติกรรมรวมหมู่ประเภทอื่น ๆ คือ มีองค์ประกอบที่แน่นอน แต่ยังมีขบวนการทางสังคมประเภทอื่น ๆ อีกบางประเภท ซึ่งบรรดานักวิชาการทั้งหลายต่างมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป โดยการจัดแยกประเภทขบวนการทางสังคมออกไปอีกบางประเภทก็มีลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปเป็นอย่างเดียวกัน อันเป็นที่ยอมรับกันเป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะเรื่องเฉพาะอย่างของขบวนการทางสังคมประเภทดังกล่าวนั้น ในการจัดแยกประเภท (Classification) ของขบวนการทางสังคมออกเป็นแบบชนิด (types) นั้น เป็นการติดตามการแสดงออกทางพฤติกรรมอันเกิดจากรัตนูประสงค์หรือเป้าหมายของแต่ละกลุ่มแต่ละพวก ซึ่งต่างมีลักษณะการแสดงออกเฉพาะทางของมันเอง ในที่นี้ได้จัดแบบชนิดออกตามที่ William Bruce Cameron จัดไว้ เห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาศึกษาในหมู่ผู้สนใจทางพฤติกรรมรวมหมู่ โดย William Bruce Cameron ได้จัดแบ่งแบบชนิดของขบวนการทางสังคมออกเป็น 5 ประเภทด้วยกันตามลักษณะของมัน คือ

8.1 ขบวนการทางสังคมต้านปฏิริยา (Reactionary Social Movement)

เป็นขบวนการที่ยึดมั่นอยู่กับอดีต และพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้กลับไปยังยอมรับค่านิยมเก่า ๆ โดยมีการใช้คำหึงเหยียดต่าง ๆ ที่จะสามารถปลุกใจให้เกิดความนิยมชมชอบ เช่น "วันเก่า ๆ อันสดใส" บ้าง "มรดกอันเลิศล้ำ" บ้าง ขบวนการต้านปฏิริยานี้จึงมักนิยมชมชอบกับค่านิยมเก่า ๆ ที่มีอยู่แต่เดิมไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และยอมรับสันตนาการต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของเงื่อนไขทางสังคมที่ทำให้ทุกคนต้องยอมรับค่านิยมอันนั้น ซึ่งเชื่อกันว่าจะต้องมีอยู่ กลุ่มต้านปฏิริยาเหล่านี้ มีตัวอย่างเช่น กลุ่มนาซีใหม่ (Neo-Nazis) จะมีความหวาดหลายค้านเผ่าพันธุ์ ชาติพันธุ์ และศาสนา ซึ่งเป็นลักษณะในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของยุคดั้งเดิม ค่านิยมเหล่านี้จะเป็นตัวสร้างความภาคภูมิใจอย่างดีที่สุดให้กับเผ่าพันธุ์ ตามกฎเกณฑ์และความภูมิใจด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์และศาสนา อันทำให้เกิดความอ้าเอียง มีการเลือกที่รักชังที่รังไห้หมกไปด้วย กระสวนต่าง ๆ เหล่านี้ ในปัจจุบันการมองในแง่ของวัฒนธรรมมักเสื่อม หรือลดความสำคัญของไป จึง

ไม่ได้เป็นทั้งการนิยามยอมรับ ทั้งไม่เข้าทำนองครองธรรมอีกด้วย ตัวอย่างที่พอมองเห็นได้จากกรณีนี้ :

8.1.1 การมีความคิดเห็นแตกต่างกันระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับคนอีกรุ่นหนึ่งซึ่งมีช่องว่างระหว่างวัยขึ้น (Generation gap) โดยคนรุ่นเก่ามองเห็นคุณค่าในอภิศักที่ตนเองเคยมีประสบการณ์อยู่ ส่วนอีกรุ่นหนึ่งกลับมองไปว่าคนรุ่นเก่าเป็นคนล้าสมัย หรือเป็นสัตว์ศึกค้ายรรพ์ เป็นต้น โดยเห็นว่ารุ่นของตนมีความทันสมัยกว่า

8.1.2 ความคิดเห็นแปลกแยกระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในเรื่อง เครื่องแต่งกายของนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้รักษาระเบียบที่เห็นการแต่งกายของนักศึกษาสมัยปัจจุบันที่แตกต่างไปจากเดิมมาก เช่น แต่งเครื่องแบบนักศึกษา ถูกต้องแต่สวมรองเท้าแตะ เป็นต้น แม้สถานศึกษาจะปล่อยให้เสรี แต่นักศึกษาก็ยังคงแต่งกายตามฉันทน์ของตน โดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ เป็นต้น ทั้งนี้โดยอ้างว่าเป็นเรื่องส่วนตัวบ้าง ความเป็นประชาธิปไตยบ้าง เป็นต้น

8.2 ขบวนการทางสังคมอนุรักษนิยม (Conservative Social Movement)

เป็นขบวนการที่มุ่งรักษาระเบียบค่านิยมทางสังคมเก่า ๆ ที่เอื้อประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ให้คงอยู่ โดยการกระทำที่คอยต่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพยายามเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ขบวนการประเภทนี้มักสร้างความเชื่อว่าจะสามารถคัดค้านการจกชั้นด้วยสถานการณ์ได้ ขบวนการค่านอนุรักษนิยมเหล่านี้ก่อตัวขึ้นมาเพื่อปกป้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ ๆ ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นมาแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะมีความเคร่งครัดค่านคือธรรมจรรยามากมายเพียงใดก็ตาม แต่ต่างก็ยังมีความผูกพันยึดมั่นอยู่กับทัศนะต่าง ๆ ค่านอนุรักษนิยมเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่พอมองเห็นเสมอคือกรณีที่ขบวนการทางสังคมค่านอนุรักษนิยมนี้เป็นฝ่ายมีความคิดเห็นตรงข้ามกับอำนาจต่าง ๆ ที่ฉีกไปจากที่เคยได้พบเห็นมาโดยการประกาศเพิ่มเติมเข้ามาจากที่มีอยู่เดิม เช่น การให้สิทธิเสมอภาคแก่สตรีเป็นตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อจะพิทักษ์สิ่งต่างที่คิดเห็นกันว่าค่านิยมต่าง ๆ ทางประเพณีอันเกี่ยวข้องกับครอบครัวและศาสนาซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีความเคร่งครัดโดยปฏิบัติค่านคือธรรมจรรยาที่นำมาใช้ในสังคม โดยการต่อต้านผู้โฆษณาสนับสนุน

รายการโทรทัศน์ที่บรรจุนิทรรศการเกี่ยวกับเพศ และการก้าวร้าวเบียดเบียน นอกจากนี้ยังได้พยายามรณรงค์ให้ประสบความสำเร็จในการต่อต้านคู่แข่งชั้นทางการเมืองที่มีความคิดเห็นตรงข้ามกันอีกด้วย

ขบวนการอนุรักษ์นี้ส่วนมากมักจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อประชาชนยังมีใจยึดมั่นผูกพันอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ประชาชนมีความเคร่งครัดในศาสนาและปฏิบัติตามวัฒนธรรมอย่างเคร่งครัดและเห็นว่าคุณค่าของพฤติกรรมที่เคยแสดงออกมาตั้งแต่ดั้งเดิมยังเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ดังจะสังเกตเห็นได้จากการบังคับขู่เข็ญทางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการกระทำดังกล่าวนั้น แม้จะสามารถเปลี่ยนตำแหน่งทางสถานภาพได้ก็จริงอยู่ แต่การแสดงปฏิภพวิยาต่อสิ่งซึ่งอาจจะเกิดขึ้นมาได้ถ้าขบวนการอีกฝ่ายหนึ่งสามารถบรรลุเป้าหมายของตนเอง จริตอยู่การดังกล่าวนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นปฏิภพวิยาตามธรรมชาติก็ตาม แต่ขบวนการอนุรักษ์ต่าง ๆ ดังขบวนการเหล่านี้ ยังมี ความแตกต่างกันไกลจากขบวนการ ค่านิยมที่แท้จริง ซึ่งพยายามทำให้ค่านิยมกลับคืนสู่สภาพเดิม ซึ่งได้เปลี่ยนไปเรียบร้อยแล้ว

ในกรณีเช่นนี้มีตัวอย่างที่อาจพบเห็นได้เสมอ ๆ เช่น

- 8.2.1 ความเปลี่ยนแปลงค่านิยมนิยม (fashion) ของวัยรุ่น มักจะค้านกับค่านิยมเก่า ๆ เสมอ ดังกรณีนักศึกษาแต่งเครื่องแบบนักศึกษา แต่สวมรองเท้าแตะ เป็นต้น มักเป็นที่ไม่พอใจของผู้ปกครอง หรือผู้พบเห็นที่ยังยึดในค่านิยมเก่า ๆ
- 8.2.2 ค่านิยมเรื่องสมันิยมเช่นกัน กรณีการนุ่งกางเกงยีนส์ของคนหนุ่มสาวในยุคปัจจุบัน โดยการยึดในค่านิยมเก่า ๆ ของคนที่ต่างช่วงวัยกัน มองเห็นวัยรุ่นนุ่งกางเกงยีนส์หรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยีนส์มักถูกตำหนิว่าไม่สุภาพ แม้ในบางโรงเรียนหรือบางสถาบันห้ามนักเรียนนุ่งกางเกงยีนส์มาเรียนหนังสือ
- 8.2.3 ความเปลี่ยนแปลงค่านิยมคตินต่าง ๆ ทางสังคมที่ผิดแยกไปจากความเป็นมาแต่ดั้งเดิม ดังกรณีวัยรุ่นหนุ่มสาวปัจจุบันใช้ชีวิตอิสระเสรีมากขึ้น เช่น การไปไหนมาไหนด้วยกันสองต่อสอง การทอกรักกันในที่สาธารณะ การอยู่ร่วมกันฉันเพื่อนฝูงในห้องอาคารเดียวกัน เป็นต้น การแสดงออกในลักษณะดังกล่าว

นี้มักเป็นที่ตำหนิติเตียนของผู้สูงอายุหรือคนที่ต่างช่วงวัยกัน เป็นต้น

8.3 ขบวนการทางสังคมแก้ไขปรับปรุงใหม่หรือขบวนการทางสังคมปฏิรูป (Revisionary Social Movement) เป็นขบวนการที่ยอมรับค่านิยมทางสังคมที่แท้จริงประเภทหนึ่ง โดยไม่ยอมรับประเภทอื่น ๆ ขบวนการเหล่านี้ค้ำจุนไปเพื่อการเปลี่ยนแปลงระเบียบและกฎเกณฑ์ที่มีอยู่เพียงบางส่วนหรือเพียงเล็กน้อย แต่ไม่ถึงกับเบียดเบียนหรือกระทบกระเทือนระเบียบที่เป็นตัวของมันเอง นั่นคือการดัดแปลงแก้ไขกฎเกณฑ์เดิมที่ขัดกับการปฏิบัติ โดยการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อความสะดวกในการประพฤติปฏิบัติ

8.3.1 ขบวนการทางสังคมประเภทแก้ไขปรับปรุงใหม่นี้มีตัวอย่างที่นำมาเป็นแนวในการศึกษาคือ ขบวนการสตรีพยายามจะเปลี่ยนรูปแบบทางพฤติกรรมค่านิยมสถาบันและการปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งได้มีความไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมสภาพ และความแตกต่างกันเกี่ยวกับเรื่องสิทธิสตรีบางประการ โดยมีการกำหนดเป้าหมายที่มีการแก้ไขใหม่ให้มีลักษณะคล้ายคลึงกันและยังคงมีการยึดถือตามขบวนการที่ว่าด้วยสิทธิพลเมืองอีกด้วย

8.3.2 ผลจากความขัดแย้งระหว่างศาสนา ทำให้มีการดัดแปลงแก้ไขคำสอนทางศาสนาบางศาสนาที่พอจะเข้ากันได้กับศาสนาอื่น แล้วนำมาใช้ให้มีความผสมกลมกลืนกัน ทั้งนี้เพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมลักษณะ เช่นนี้จึงศึกษาได้จากกรณีต่อไปนี้

ก. การรวมศาสนจักรเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของศาสนิก Sun Myung Moon ในรูปของขบวนการมูนี (Moonie Movement) โดยการผนวกเอาความเชื่อพื้น ๆ เบื้องต้นบางอย่างของศาสนาคริสต์นิกายที่มีหลักคำสอนเข้ากับลักษณะสำคัญ ๆ บางอย่างของศาสนาตะวันออก เพื่อให้เข้ากันได้และเป็นที่ยอมรับกันในสังคมสมัยใหม่

ข. ความขัดแย้งทางศาสนาและการเมืองในสหรัฐอเมริการะหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ และความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีทำให้สังคมอเมริกันร่ำรวย มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมาก แต่ในทางตรงกันข้ามประชาชนเกิดความ

ว่าแห้ว อ่างว่าง ชาติที่พึงทางใจ จนทำให้มีผู้นำเอาคำสอนของศาสนา
ฮินดูใหม่บางประเภทไปประยุกต์ให้เข้ากับสังคมอเมริกัน และจัดตั้งเป็น
ขบวนการขึ้นที่เรียกว่า ขบวนการหเรกฤษณะ (Hare Krishna
Mission) ขึ้น

8.3.3 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของสตรีไทย

- ก. ความกฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยได้มีการกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของพลเมือง
ไทยว่ามีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน แต่ในยุคนั้นสมัยหนึ่งเกิดความไม่
เสมอภาคด้านการปฏิบัติขึ้นคือหญิงโศกที่สมรสแล้ว หากจะทำนิติกรรมใด ๆ
จะต้องได้รับการยินยอมจากสามีก่อน ในขณะที่เดียวกัน สามีสามารถทำ
นิติกรรมใด ๆ ได้เลยโดยไม่ต้องได้รับความเห็นชอบหรือยินยอมจากภรรยา

จากกรณีนี้ทำให้กลุ่มบัณฑิตสตรีทางกฎหมายคำเป็นบทบาท
เรียกร้องสิทธิเรื่องนี้ขึ้น เพื่อให้ได้รับสิทธิเท่าเทียมกับชายอันเป็นการ
แก้ไข พร้อมทั้งเปลี่ยนค่านิยมและทัศนคติ จากที่เคยปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิม
ให้มาเป็นค่านิยมและทัศนคติใหม่

- ข. จากค่านิยมและความเคยชินที่มีอยู่แต่เดิมรวมถึงทัศนคติเกี่ยวกับสตรีที่ดี
เป็นค่านิยมกันในสังคมแล้วและกำลังพัฒนาว่า "สตรีเป็นข้างเท่าหลัง"
คือต้องคอยตามสามีตลอดเวลา ในปัจจุบันการศึกษาและประสบการณ์
หลาย ๆ อย่างที่ทำให้สถานภาพและบทบาทของสตรีเปลี่ยนแปลงไปมาก
สตรีมีการศึกษาคีขึ้น มีประสบการณ์มากขึ้น สามารถปกครองตัวเองได้
สามารถดำเนินกิจการต่าง ๆ ด้วยตนเองได้ จนมีสตรีประสบความสำเร็จ
สำเร็จในชีวิตมากมาย ปัจจุบันสตรีมีบทบาทในสังคมมากขึ้น มีสถานภาพ
ในสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เช่นเดียวกับชาย

- 8.3.4 เกี่ยวกับทัศนคติและค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทยที่มีคำพิงเพยทำนองคุณมีน
คุณแคลนอาชีพบางอย่างเช่น อาชีพร้องรำทำเพลง พูดยาย ๆ คือ อาชีพ

"ร้องกิน ร่ากิน" นั่นเอง ว่าเป็นอาชีพที่ค่าตอบแทนไม่ทันสมัย ในปัจจุบัน อาชีพ "ร้องกิน ร่ากิน" ดังกล่าวนี้นี้ได้รับความนิยมน้อยลงจากสังคมทั่วไป ดังกรณีนี้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตมากมาย นักแสดงก็เช่นกัน ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมากมายเช่นกัน

ขบวนการด้านแก้ไขปรับปรุงใหม่นี้ จัดว่าเป็นขบวนการที่ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขการต่าง ๆ ในรูปของการปฏิรูปคือการดัดแปลงของเก่าที่มีอยู่เดิมมาแก้ไขดัดแปลงใหม่ เพื่อให้เป็นไปตามความเหมาะสม และความต้องการของสังคมในยุคนั้นสมัยนั้น เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ โดยไม่ขัดกับความรู้สึก และค่านิยมที่มีอยู่เดิม ทั้งนี้ เพื่อให้มีการดำเนินไปด้วยดี

8.4 ขบวนการทางสังคมด้านการปฏิวัติ (Revolutionary Social Movements)

เป็นขบวนการทางสังคมประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับขบวนการแก้ไขปรับปรุงใหม่หรือขบวนการปฏิรูป ที่กล่าวถึงขบวนการต่าง ๆ อันขึ้นอยู่กับความเชื่อซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในค่านิยมและโครงสร้างทางสังคมเท่านั้น อันอาจทำให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการได้ (B.B. Hess and others, 1982, p.602) ขบวนการประเภทนี้จึงเป็นขบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องของบางซีกชั้นด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขั้นพื้นฐาน (B. Phillips, 1979, p.507) ทั้งนี้เนื่องจากเป็นขบวนการที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงเป็นหลักสำคัญ และการเปลี่ยนแปลงนี้ มุ่งไปที่พื้นฐานค่านิยมและโครงสร้างทางสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่อาจมีเป้าหมายที่จะล้มล้างระบบทางการเมืองและโครงสร้างอำนาจที่กำลังเป็นอยู่ (B.W. Stewart, 1978, p.573) เมื่อเป็นเช่นนี้ ขบวนการทางสังคมด้านการปฏิวัติจึงเป็นขบวนการที่ต้องอาศัยความรุนแรง โดยพยายามเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดั้งเดิมที่รู้สึกว่าเป็นหรือเข้ากันไม่ได้กับพฤติกรรมในปัจจุบันให้เข้ากันได้และมักจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตรงกันข้ามเสมอ และในขณะที่เดียวกันได้มีการแพร่หรือกระจายระเบียบทางสังคมที่ยังมีอยู่ทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดและย้ายเอามาใช้ร่วมกับระเบียบตามที่เห็นว่า

เหมาะสม ตัวอย่างเช่น ในกรณีขบวนการโจรก่อการร้ายนิวกาลาในซิมบับเว (the black guerilla movement in Zimbabwe คือประเทศโรดีเชียเดิม) จัดว่าเป็นขบวนการปฏิวัติขบวนการหนึ่ง โดยการใช้อาวุธและสร้างความวุ่นวายทางการเมือง เป็นเครื่องมือบ่อนทำลาย กองโจรก่อการร้ายเหล่านี้ได้ประสบความสำเร็จในการ ไล่กำลังบังคับชนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจซึ่งเป็นคนผิวขาว เพื่อให้สิ้นอำนาจทางการเมือง แก่ชนกลุ่มน้อยที่เป็นชนผิวขาวและกำหนดทิศทางในการตั้งรัฐบาลใหม่ โดยมีหลัก ประกันได้ว่าในจำนวน 80 ของ 100 ที่นั่งในสภานิติบัญญัติ (legislative) ของชาติจะต้องเป็นคนผิวขาว นับเป็นการออกเสียงครั้งแรกที่ยอมให้สมาชิกที่เป็นชน ผิวขาวออกเสียงได้เต็มที่นั้น ทำให้เกิดผลในการเลือกตั้งของนายโรเบิร์ต มูกาเบ (Robert Mugabe) ผู้นำโจรก่อการร้ายคนก่อน ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรี

ถึงแม้ว่า ขบวนการทางสังคมด้านการปฏิวัติและด้านการแก้ไขสังคมใหม่จะมุ่งการเปลี่ยนแปลงในสังคมก็ตาม แต่ขบวนการเหล่านี้ก็แตกต่างกันออกไปตาม ระดับของการเปลี่ยนแปลงตามที่สังคมต้องการ สำหรับเรื่องนี้การปฏิวัติของชาว อเมริกันเป็นตัวอย่าง โดยได้พยายามทำลายอำนาจการปกครองอาณานิคมของอังกฤษ และได้จัดตั้งรัฐบาลของตนเองขึ้นโดยเนื้อหาสาระแล้ว จะมีความแตกต่างไปจาก ขบวนการสตรี ซึ่งพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างบ้านศาลและค่านิยมปฏิบัติที่มีอยู่

ขบวนการประเภทต่าง ๆ ตามที่ William Bruce Gameron จัดไว้เดิมนั้นมี เพียง 4 ประเภทเท่านั้น แต่ตามที่เสนอของ Herbert Blumer มีเพิ่มเข้ามาอีกหนึ่ง ประเภท ซึ่งจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

8.5 ขบวนการทางสังคมแสดงออก (Expressive Social Movement)

เป็นขบวนการทางสังคมที่เพิ่มเข้ามาอีกขบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์และแบบแผน โดยมีความประสงค์ที่จะปล่อยให้เกิดช่องว่างบางประการหรือทำให้ประชาชน เกิดความสับสน ซึ่งเกิดจากความไม่พอใจจากระบบการดำรงชีวิตที่เคยปฏิบัติกันอยู่ เป็นประจำบางประการเป็นอย่างมาก ขณะที่บรรดาขบวนการรูปแบบอื่น ๆ พยายามที่จะปรับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้เข้ากับตัวเองโดยให้เข้ากันได้กับโครงสร้างทางสังคม

ที่กำลังเปลี่ยนแปลงในบางวิถีทาง สำหรับขบวนการทางสังคมแสดงออกนี้ส่วนใหญ่ จะย่ำความรู้สึกพอใจหรือความประสงค์อันก่อให้เกิดสุขสบายเฉพาะตัวบุคคลเป็นหลัก คงจะเห็นได้จากกรณี

- 8.5.1 ขบวนการต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น ขบวนการ "หะเร กฤษณะ" (Hare Krishna) และขบวนการ "มูนี - (Moonies)" ของศาสนจักรที่ รวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จัดเป็นขบวนการทางศาสนาแบบหนึ่ง
- 8.5.2 ในปี 1960 ขบวนการของพวกยิปปี (Yippies) ได้มีการสร้างรูปแบบ ของขบวนการแสดงออกด้านธรรมชาติกึ่งการเมืองขึ้น ทำให้เกิดมีการอธิบาย ประกอบเนื้อหาของขบวนการต่อต้านสงครามอเมริกันและขบวนการวัฒนธรรม ต่อต้านยาเสพติดกันขึ้น
- 8.5.3 นอกจากการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดขบวนการยิปปีขึ้น โดยได้ก่อตัว ทั้งเป็นกลุ่มที่เป็นหลักแหล่งหรือทางการ (Organized group) มากบ้างน้อยบ้าง ขึ้น โดยพยายามที่จะเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ให้กับประชาชน Jersey Robin ซึ่งเป็นผู้หนึ่งของบรรดาผู้ก่อตั้งขบวนการเหล่านี้ พูดถึงความพยายามที่จะก่อ ทั้งองค์การนี้ขึ้น "เราโคเริ่มตน - มีสำนักงาน รายชื่อผู้ที่ส่งจดหมายให้ มีโทรศัพท์สามเครื่อง เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในสำนักงาน 5 คน มีการประชุม สามัญทุกสัปดาห์ และมีการประชุมกรรมการบริหารทุกสัปดาห์ พวกเราเป็น เจ้าหน้าที่ที่ท่องทำงานหนักมาก และเป็นประชาชนที่มีวินัยมากที่สุดเท่าที่ทาน เคยพบมา ถึงกระนั้นก็ตามเราก็กังเหงือยหน้าและบอกพร่องทางวินัยด้วย..." วิถีชีวิตของยิปปีมักยึดถือความสุขสนานเป็นสิ่งประเสริฐที่บริสุทธิ์ ดังที่ Abbie Hoffman ผู้ก่อตั้งอีกท่านหนึ่ง อธิบายว่า "ข่าวสารของเราจะมีเสมอว่า "คุณต้องการอะไรครับ" การฉวยโอกาส ขยายบริเวณของตนออกไป ทำลาย กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ต่อต้านบางสิ่งบางอย่างที่ท่านอาจจะสูญเสียมันไป โปรดอย่า เจ้าใจผิด (Paranoia เป็นโรคจิตชนิดหนึ่งซึ่งเป็นความเข้าใจผิด) อย่าไปจริงจังกับมันมากนัก (Ibid., p.535 - 537)

9. หน้าที่ต่าง ๆ ของขบวนการทางสังคม (Functions of Social Movement)

ขบวนการทางสังคมนั้น ดังที่ทราบกันเป็นอย่างดีแล้วว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมรวมหมู่และยังเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ขบวนการทางสังคมจึงต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในรูปของจำนวนหนึ่งที่มาาร่วมกระทำกรร่วมกันตามวัตถุประสงค์ทางสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ของการกระทำร่วมกันอันเป็นการดำเนินการตามหน้าที่ของพฤติกรรมเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ตามที่มันเกี่ยวข้องกับตัว

ขบวนการทางสังคมที่จัดว่าไ้บรรลุเป้าหมายตามประสงค์นั้น มักจะก่อให้เกิดผลในภาวะสังคมที่เป็นระบบอุตสาหกรรม ที่มีรายการต่าง ๆ กระจัดกระจายออกไปต่าง ๆ นานา ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักประกันในการป้องกันโดยเท่าเทียมกัน และให้สิทธิต่าง ๆ โดยเท่าเทียมกัน แก่กลุ่มต่าง ๆ ซึ่งในเวลาเดียวกันมักจะมีการขัดแย้งที่สามารถแยกแยะออกไปในรูปต่าง ๆ อีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ ขบวนการทางสังคมที่ถือว่าบรรลุเป้าหมายได้ จึงมักจะเป็นขบวนการที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องของโครงสร้าง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป อันเป็นเหตุทำให้คนจำนวนมากมาได้รับวิถีชีวิตใหม่และดีกว่า (Gohen, Bruce J., 1979, p.198) ที่เป็นผู้ในปัจจุบัน ขบวนการทางสังคมจึงทำหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติการรวมอย่างหนึ่ง ที่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายได้

ได้มีการกล่าวถึงหน้าที่ของขบวนการทางสังคมไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ การไกล่เกลี่ย ความกดดัน และความมีส่วนร่วมหมู่แจ่มแจ้ง ซึ่งจะขอกล่าวถึงโดยสังเขป ดังนี้

- 9.1 การไกล่เกลี่ย (mediation) เป็นขบวนการทางสังคมประเภทต่าง ๆ ที่มีกถูกนำมาใช้เป็นกลไกสำหรับบุคคลจำนวนหนึ่งที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมกลุ่มใหญ่ โดยให้โอกาสแก่แต่ละคนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ใ้ประกาศแนวความคิดของตน ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั่วไป และเป็นเรื่องที่อาจมีการกระทบกระทั่งบางประการกับระเบียบทางสังคมที่มีอยู่เดิมข้าง (Metta Spencer, 1979, p.325) โดยถือว่าการไกล่เกลี่ยเป็นการเข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือเข้าแทรกแซงในกิจการใดกิจการหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ในกรณีการระงับข้อพิพาท หรือหมายถึงการกระทำที่

บุคคลหรือองค์การตัวแทนเข้าไปอยู่ในท่ามกลางระหว่างบุคคลสองคนเพื่อชักข้อขัดแย้งหรือสร้างความปรองดอง ทั้งนี้โดยไม่มีการใช้อำนาจใด ๆ มาบังคับ ไม่ว่าจะในทางตรงหรือทางอ้อม (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2524, น.226-227) วิธีการดังกล่าวมานี้ เป็นวิธีการประการหนึ่งที่ใช้ความประนีประนอมเป็นเครื่องมือเพื่อลดความตึงเครียดที่จะเกิดขึ้นในกรณีที่มีการไกล่เกลี่ยไม่ได้ผล

9.2 ความกดดัน (Pressure) เป็นภาวะกดดันที่ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นจากปัญหาต่าง ๆ อันอาจทำให้ปะทุหรือระเบิดขึ้นมาในเวลาใดเวลาหนึ่งได้ ความกดดันนี้เป็นปัญหาทางสังคมหรือความขัดแย้งทางสังคมอันเป็นเหตุก่อให้เกิดขบวนการทางสังคมประเภทใดประเภทหนึ่งที่มีมักเป็นตัวการก่อให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ในรูปองค์การเสมอ ๆ โดยพยายามที่จะวางนโยบายของตนเข้าไปในการปฏิบัติการ (Metta Spencer, 1979, p.325) นั้น ๆ ดังกรณีการเก็บรวบรวมคะแนนเสียงจากสมาชิก อาจใช้ข้อตกลงลับที่เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในรูปต่าง ๆ ก็ได้ การแจกใบปลิวก็ได้ โดยที่ผู้คนมักจะหึงการรวบรวมข้อคิดเห็นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้นก็ได้ ล้วนเป็นข้อตกลงที่มีเงื่อนไขเพื่อการแลกเปลี่ยนทั้งสิ้น โดยสิ่งแลกเปลี่ยนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจเปิดเผยได้ ทั้งนี้ถือว่าเป็นข้อตกลงที่จะพึงกระทำต่อกัน

9.3 ความมีสำนึกกรวมหมู่แจ่มแจ้ง (Clarification of the Collective Consciousness) เป็นหน้าที่ของขบวนการทางสังคมที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง เนื่องจากเป็นเนื้อหาสำหรับการพัฒนาแนวความคิดที่มักถูกนำมาใช้ในการอธิบายปัญหาต่าง ๆ ทั้งทั้งสังคม รวมไปถึงความสำนึกด้านชั้นชน (Class consciousness) ของ Marx ที่บ่งถึงกระบวนการนี้ด้วยโดยมาร์กซ์ถือว่าก่อนการเกิดภาวะขัดแย้งด้านการปฏิบัติไม่นานนัก บรรดาสมาชิกของชั้นชนทางสังคมจะมีความระมัดระวังกันมากขึ้นว่าพวกตนต่างมีความสนใจร่วมกัน โดยพยายามตีความหมายความสัมพันธ์ทางสังคมไว้แจ่มชัดมาก และเริ่มมีการสังเกตข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่พวกตนไม่เคยสนใจมาก่อนเลย ในเรื่องเช่นนี้มีขบวนการของสุภาพสตรีเป็นตัวอย่างได้ตัวอย่างหนึ่ง ที่ได้มีการยกเอาความสำนึกของคนจำนวนมากขึ้นมาพูดซึ่งรวมไปถึงผู้ชายด้วย ขณะนี้ประชาชนต่างมีความรู้สึกต่อเนื้อหา

ต่าง ๆ เร็วมาก เช่น บ่งถึง "หญิงผ่านวัยเจริญพันธุ์ - (mature women)" เช่น "เด็กหญิง" หรือ "หญิงรับจ้าง - hiring women" โดยยึดความสวยงามของหญิงแต่ละคนเป็นพื้นฐานแทนที่จะมองความสามารถของหญิงเหล่านั้น ขบวนการทางสังคมทุกประเภทมักจะปฏิบัติหน้าที่ในการ "ยกความสำนึก" ขึ้น ๆ ขึ้นมา เมื่อว่าถึงขบวนการสิทธิพลเมืองแล้วจะเห็นได้จากพวกคนดำที่ได้มีปฏิกริยา โดยแสดงความโกรธหรือไม่พอใจออกมาเมื่อถูกเรียกว่า "เด็ก - boy"

ขบวนการทางสังคมแต่ละประเภทดังกล่าวมาแล้วเหล่านี้เป็นขบวนการที่ต่างพยายามทำให้สังคมทั้งมวลสามารถเข้าใจถึงสาเหตุเฉพาะตัวของมัน และเหตุนี้เองที่เป็นเรื่องที่ยก" สำนึกของสังคมขึ้น เพื่อที่จะให้เห็นว่า ความก้าวหน้านั้นจะทำให้เกิดความสำนึกรวมหมู่ได้หรือขอให้กลับไปมองวารสารหรือนวนิยายเก่า ๆ สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง บางประเภทก็แล้วกัน เมื่อมีการชี้แจงต่าง ๆ หลาย ๆ ครั้ง ว่าเป็นเรื่องที่ยกเหมือนว่าจะมีเหตุผล และเป็นความกระจ่างในสมัยนั้นเป็นอย่างดี แต่กลับกลายเป็นเรื่องเลวร้ายในปัจจุบัณไป พวกนี้ปรากฏว่าเป็นพวกที่แสดงความรักชาติอย่างรุนแรง (chauvinistic) เป็นนักชาตินิยม (racist) หรือเป็นพวกหัวสูง (snobbish) การบอกกล่าวเช่นนั้น เป็นเครื่องผูกพันเราไว้ในปัจจุบันได้ในหลาย ๆ กรณี ทั้งนี้เนื่องจากสำนึกรวมหมู่ของเราได้ชำระสะสาง ตลอดจนความพยายามเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมบางขบวนการอีกด้วย

ดังนั้น เราต้องยอมรับขบวนการทางสังคมต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นปัจจุบัณ ประวัติศาสตร์ที่สำคัญมากขบวนการหนึ่ง ซึ่งเป็นแหล่งหลักของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเข้าร่วมในขบวนการทางสังคมไม่ใช่วิธีการดำรงชีพอยู่จนแก่เฒ่า แต่ขึ้นอยู่กับค่านิยมต่าง ๆ ที่เป็นหลัก เป็นการพยายามที่จะแนะนำค่านิยมใหม่ ๆ บางครั้งก็ประสบความสำเร็จบางครั้งก็ไม่ (Metta Spencer, p. 325-326)

10. ภาคผนวก : กรณีตัวอย่างขบวนการทางสังคม

เรื่องขบวนการทางสังคมนี้เป็นเรื่องของการดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีกว่าเดิม ซึ่งการดำเนินการนั้น เป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือตามห่านองคลองธรรม ที่ใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการดำเนินการด้วย ในกรณีเช่นนี้จะขอนำเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งคณะอนุกรรมการ

เผยแพร่ว่าความรู้นักผู้วิไลในคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคได้จัดพิมพ์หนังสือ "คู่มือผู้บริโภค" 27" ขึ้น เผยแพร่แก่ประชาชนในฐานะผู้บริโภคเพื่อให้ประชาชนได้สนใจและศึกษาหาความรู้ อันจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนเอง อันเป็นการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ที่ประชาชนจะพึงได้รับ ทั้งเป็นการป้องกันมิให้ผู้ผลิตเอาเปรียบประชาชนผู้บริโภค ทางคณะกรรมการฯ ถือว่า "เป็นงานสำคัญที่วางพื้นฐานอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนผู้บริโภคให้มีคุณภาพ ซึ่งเป็นการเสริมหลังการพิชณาทุกด้าน กล่าวคือว่างานคุ้มครองผู้บริโภคนี้สอดคล้องไปได้กับงานทุกแขนง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์" และถือว่า "งานนี้มุ่งส่งเสริมคุ้มครองความปลอดภัย ความเป็นธรรม และการประหยัดในการซื้อสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ของผู้บริโภค" โดย "ผู้บริโภคเองจะต้องตื่นตัวรู้ทันการเปลี่ยนแปลงและวิธีเสนอสินค้าบริการในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้บริโภคหลงเชื่อ เข้าใจผิดในการซื้อสินค้าหรือบริการนั้น" (จันทร์ สันตะบุตร, 2527, หน้า)

การคุ้มครองผู้บริโภคทางรัฐบาลไทยได้ออกพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 เพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภคไว้ 4 ประการด้วยกันคือ

1. สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ
  2. สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ
  3. สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือบริการ
  4. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย
- (เรื่องเดียวกัน, หน้าค่านำ)

จากสิทธิของผู้บริโภคดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นสิทธิของประชาชนคนไทยจะพึงได้รับจากการบริโภค ผลประโยชน์ที่แต่ละฝ่ายคือ ผู้ผลิต และผู้บริโภค จะพึงได้รับนั้น ควรเป็นเรื่องของการสนองกันตามห่านองคลองธรรม มิใช่การเอาเปรียบกัน ความจริงแล้วการผลิตนั้นหากมีความตรงไปตรงมาตามกติกาและกฎเกณฑ์แล้ว ผู้บริโภคก็ยินดีบริโภคด้วยความเต็มใจ เพราะผู้บริโภคนั้นจะเป็นผู้กำหนดหรือคุมชะตาของผู้ผลิตไว้ หากผู้ผลิตไม่ดำเนินการตามกติกา

ผู้บริโภคก็ยุติการบริโภค เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ผลิตจะไม่อาจดำเนินการต่อไปได้ กิจกรรมก็ต้องล้มเลิกไป เพราะขาดผู้บริโภคซึ่งเป็นผู้ดำเนินการจากภาครัฐ เท่ากับผู้ผลิตโดยไม่ต้องมีการบังคับหรือบังคับหมายกันมาก่อน ทั้งนี้เพราะผู้บริโภคเป็นทรัพยากรของผู้ผลิต ซึ่งเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งทางเศรษฐศาสตร์ ดังสุนทรพจน์ของประธานาธิบดีเคนเนดีว่า

"ผู้บริโภคเป็นกลุ่มเศรษฐกิจที่ใหญ่ที่สุดในระบบเศรษฐกิจ การตัดสินใจทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าทั้งของรัฐและเอกชนขึ้นอยู่กับผู้บริโภคและจะมีผลกระทบต่อเหมือนผู้บริโภคด้วย"

"สิทธิของผู้บริโภคก็คือ สิทธิของมนุษยชนนั่นเอง และการเคลื่อนไหวของผู้บริโภคได้ทำไปบนพื้นฐานของความเป็นธรรมในค่านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดมีความยุติธรรมและมนุษยธรรมมากขึ้นในโลก โดยทุกคนมีส่วนร่วมกันอย่างทั่วถึง"

"สิทธิของผู้บริโภคเป็นสิทธิของแต่ละบุคคล และเป็นสิ่งที่องค์การผู้บริโภคต้องให้ความสนใจ แต่สิทธิของแต่ละบุคคล และสิทธิของสังคมนั้นต้องไม่ขัดกัน เราทุกคนมีสิทธิที่จะใช้เสรีภาพได้ถึงขีดหนึ่ง แล้วเสรีภาพนั้นก็จะต้องมีขอบเขตของมัน หากบุคคลใดใช้สิทธิของตนในการไม่ยอมรับเสรีภาพของอีกคนหนึ่งแล้ว เราก็ไม่เรียกมันว่าสิทธิ เราเรียกมันว่าการหย่าประโยชน์จากผู้อื่น แต่สิทธิของผู้บริโภคคือ สิทธิที่จะไม่หาประโยชน์จากบุคคลหรือระบบสังคมและเศรษฐกิจ"

(เรื่องเดียวกัน, น.5)

ขอนำสิทธิของผู้บริโภคตามมติขององค์การผู้บริโภคระหว่างประเทศ IOCU (International Organisation of Consumers Unions) มาให้นักศึกษาได้ทราบ และศึกษาเปรียบเทียบกับสิทธิของผู้บริโภคของไทย เพื่อให้เห็นความต้องการและความเป็นไปของประชาชนในส่วนต่าง ๆ ของโลกในค่านการบริโภค ทั้งนี้

สิทธิ 7 ประการของผู้บริโภค

ประการที่ 1 สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัย (The Right to safety)

หมายถึง สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากผลิตภัณฑ์ กรรมวิธีผลิตและบริการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและชีวิต

สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัย ครอบคลุมถึงประโยชน์ในระยะยาวของผู้บริโภค ภัยไม่ได้นิยามเพียงแต่ความท้องกรในระยะสั้น

ประการที่ 2 สิทธิที่จะได้รับความรู้ (The Right to be informed)

หมายถึง สิทธิที่จะได้รับข้อเท็จจริง ที่จะเลือกและตัดสินใจ สิทธินี้ครอบคลุมมิให้มีการกดโกง คุ้มครองการโฆษณาหลอกลวง และการกระทำอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด ผู้บริโภคจะต้องได้รับข้อมูลเพียงพอที่จะทำให้เขาได้ซื้อสินค้าและบริการอย่างฉลาด และด้วยความรับผิดชอบ

ประการที่ 3 สิทธิที่จะได้เลือกซื้ออุปโภคบริโภคในราคายุติธรรม (The Right to Choose)

หมายถึง สิทธิที่จะเลือกสินค้าและบริการได้หลาย ๆ อย่างในราคาที่แข่งขันกัน และในกรณีที่มีการผูกขาดสินค้าก็จะวางใจได้ว่า จะได้รับสินค้าและบริการที่มีคุณภาพเป็นที่พอใจและในราคายุติธรรม

สิทธิที่จะเลือกนี้ หมายถึงอีกด้วยว่า เป็นสิทธิที่จะได้รับสินค้าและบริการในระดับพื้นฐาน ทั้งนี้เพราะว่าสิทธิที่จะเลือกอย่างไม่มีการยับยั้งของกลุ่มผู้บริโภคส่วนน้อยอาจเป็นสิ่งที่กลุ่มผู้บริโภคส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยก็ได้

ประการที่ 4 สิทธิที่จะร้องเรียนเพื่อความเป็นธรรม (The Right to be Heard)

หมายถึง สิทธิที่จะเป็นตัวแทน เพื่อประโยชน์ที่ผู้บริโภคจะได้รับการพิจารณาอย่างเห็นใจในวาทังกฎเกณฑ์และคำเนิการเกี่ยวกับนโยบายเศรษฐกิจ สิทธินี้หมายรวมถึง สิทธิที่จะไต่ร้องเรียนและเป็นตัวแทนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการก่อนที่จะมีการผลิตหรือทำการใด ๆ ไม่แต่่นโยบายของรัฐแต่ในทางเศรษฐกิจด้านอื่น ๆ ด้วย

ประการที่ 5 สิทธิที่จะได้รับค่าชดเชยความเสียหาย (The Right to Redress)

หมายถึงสิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการตัดสินเรื่องราวที่ร้องเรียนอย่างถูกต้อง ซึ่งหมายความถึงสิทธิที่จะได้รับการชดเชย เมื่อได้รับสินค้าและบริการที่บกพร่องหรือเสียหายหรือการช่วยเหลือหรือการชดเชยอื่น ๆ โดยไม่ต้องจ่ายเงินในการเสียหายเล็ก ๆ น้อย ๆ

ประการที่ 6 สิทธิที่จะได้รับบริโภคศึกษา (The Right to Consumer Education)

หมายถึง สิทธิที่จะได้รับความรู้และทักษะให้เป็นผู้บริโภคที่มีความรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ควรรู้ ตลอดจนชีวิต

สิทธินี้หมายรวมถึง สิทธิที่จะได้รับความรู้ที่ควรรู้ ความรู้ ในการที่จะใช้ในการต่อสู้สิ่งต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการศึกษาจิตใจของผู้บริโภค

ประการที่ 7 สิทธิที่จะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาด (The Right to Healthy Environment)

หมายถึงสิทธิที่จะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่งหมายรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการป้องกันจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ผู้บริโภคแต่ละคนไม่สามารถควบคุมได้เอง สิทธินี้จะต้องยอมรับถึงความต้องการที่จะได้รับการคุ้มครองและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยอายุเราไปจนชั่วอายุลูกหลานอีกด้วย

(เรื่องเดียวกัน, น. 6-8)

จากตัวอย่างที่นำมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นวิธีการหนึ่งของการดำเนินการเพื่อให้สภาพของชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม อันเป็นเรื่องของขบวนการทางสังคม แม้เรื่องอื่น ๆ ก็พึงศึกษาโดยนัยนี้

(สำหรับเรื่องนี้ ผู้สนใจอาจศึกษาได้จากเอกสารที่อ้างถึงนั้น)

11. บทสรุป

สังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม มักจะเป็นสังคมที่รวมของชนต่างวัฒนธรรม ซึ่งต่างเข้ามาใช้ชีวิตชีวิตร่วมกันในสังคมเดียวกัน โดยต่างมีรูปแบบแห่งการดำรงชีพหรือเป็นอยู่ของตน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ เคยยึดถือปฏิบัติกันมาช้านานจนเกิดความเคยชินตามพฤติกรรมรวมหมู่ ซึ่งใ้คว่างแบบที่จะสร้างหรือยับยั้งการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ พฤติกรรมและสถาบันต่าง ๆ ให้เป็นระบบที่ยั่งยืนภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น จัดว่าเป็นขบวนการทางสังคม เป็นรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมรวมหมู่ จัดเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม โดยมีการยอมรับกันอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่

ตามปกติขบวนการทางสังคม จัดเป็นความพยายามร่วมกันในอันที่จะนำระเบียบหรือกฎเกณฑ์วิถีชีวิตใหม่ ๆ มาใช้ ซึ่งจะเริ่มต้นมาจากเงื่อนไข อันเกิดจากความวุ่นวาย มีพลังผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหว มาจากสาเหตุสองประการ คือความไม่พอใจกับรูปแบบค่านิยมจักรวิถีชีวิตดั้งเดิมและมีความปรารถนาและความหวัง เพื่อแผนการหรือระบบวิถีชีวิตใหม่ที่น่าจะดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นทั้งตัวกระตุ้นและเป็นตัวกำกับพฤติกรรมของขบวนการทางสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมที่ควร

ขบวนการทางสังคมนั้น เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความคิดแนวร่วมที่ปรากฏออกมาในรูปแบบที่ประชากร แต่ละเรื่องราวเป็นชนิด ๆ ไป จึงได้มีความหลากหลายออกไปตามสภาพของโครงสร้างของมัน ซึ่งจะมีรูปแบบของการประกอบอาชีพประเภทต่าง ๆ ตามสถานภาพของสมาชิก โดยมีการแสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ๆ กัน ตามวัตถุประสงค์ของผู้นั้นแสดงออกมา ทั้งที่เป็นทางการและมีไร้ทางการ ดังนั้นการศึกษาขบวนการทางสังคมจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสร้างความเข้าใจและทำความเข้าใจในเรื่องขบวนการทางสังคมประเภทต่าง ๆ

ในค่านิยมของขบวนการทางสังคม เป็นวิธีการดำเนินการอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีการกำหนดหรือวางโครงการไว้เพื่อการบรรลุนั้น จากการศึกษาความพยายามร่วมกันที่จะนำกฎระเบียบมาใช้สำหรับวิถีชีวิตใหม่ของตน เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งต้องดำเนินการตามขั้นตอน อันเป็นเนื้อหาของขบวนการทางสังคม

ขบวนการทางสังคมจึงเป็นพฤติกรรมรวมหมู่ที่ยำการกระทำโดยการลงมือปฏิบัติการ เพื่อการบรรลุเป้าหมายเป็นหลัก โดยแต่ละคนจะมีความมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดและยับยั้งสภาพ การเปลี่ยนแปลงโดยการปรับภาวะความเป็นอยู่ในสังคมของตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยใช้วิธีการ คำนวณการทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ ขบวนการทางสังคมจึงเป็นสภาวะรวมหมู่ อัน เป็นการกระทำที่มีความต่อเนื่องในอันที่จะส่งเสริมยับยั้งการเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือกลุ่ม อัน จัดเป็นสังคมหน่วยหนึ่งในรูปของการปรับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และการต่าง ๆ อันเป็นพฤติกรรม ทั้งกล่าวข้างต้นนั้นต่างก็มีความเป็นไปตามวิถีชีวิตหรือวัฏจักรชีวิตเช่นเดียวกับตน มีสภาพการ เปลี่ยนแปลงไม่ในทิศทางต่าง ๆ อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงออกทางพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ของมนุษย์ตามขั้นตอนต่าง ๆ นั้นเอง

การดำเนินบทบาทต่าง ๆ ของขบวนการทางสังคมจะเป็นเช่นเดียวกับพฤติกรรมรวมหมู่ ประเภทอื่น ๆ อันมีองค์ประกอบที่แน่นอน ซึ่งจะดำเนินไปตามบทบาทของแต่ละประเภท อันเกิด จากวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของแต่ละกลุ่มแต่ละพวก ซึ่งมีการแสดงออกมาเฉพาะทางของ มันเอง ทั้งนี้ การจัดประเภทของขบวนการทางสังคมจึงปรากฏตามลักษณะดังได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ขบวนการทางสังคมยังมีหน้าที่ในค่านต่าง ๆ ที่ควรกล่าวถึงก็คือ การไกล่เกลี่ยในเมื่อ ต้องการระงับพฤติกรรมรวมหมู่บางอย่าง อันอาจเกิดจากการกระทบกระทั่ง ความกดดันอันเกิด จากปัญหาต่าง ๆ ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมได้ และความมีสำนึกรวมหมู่แจ่มแจ้ง ซึ่งนับว่า สำคัญที่สุดเพราะเกี่ยวข้องการพัฒนาแนวความคิดที่มีคุณนำมาใช้ในการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ ทั้งสังคมอีกด้วย

12. คำศัพท์ที่ควรรู้

กลยุทธ์/กลยุทธ์ Tactics

- กลวิธี : วิธีพลิกแพลง โดยอาศัยความรู้ความชำนาญ
- กลยุทธ์ : การรบที่มีเล่ห์เหลี่ยม
- : วิธีการต่อสู้ที่ต้องใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ

(พร., น. 56)

การจัดระเบียบ/องค์การ Organization

- กระบวนการที่จำแนกความแตกต่างของส่วนหนึ่งออกจากอีกส่วนหนึ่ง โดยให้แต่ละส่วนกระทำหน้าที่แตกต่างกัน และในขณะที่เดียวกันก็สร้างความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ภายในส่วนรวมทั้งหมคนั้นให้กระทำหน้าที่ประสานกัน
- องค์การ : หน่วยงานที่มีการจัดระเบียบงานตามกระบวนการ

(พ.ส.ร., น. 249)

ขบวนการทางสังคม Social movement

การกระทำที่มีความต่อเนื่องในทิศทางหนึ่งของกลุ่ม มีจุดหมายที่ค่อนข้างแน่นอน ร่วมกันดำเนินการตามกำหนดการที่วางไว้ และมุ่งไปสู่ความเปลี่ยนแปลงแบบอย่างของสถาบันสังคมที่เป็นอยู่

ขบวนการมวลชน Mass movement

เป็นกลุ่มถึงขบวนการกลุ่มหนึ่งที่นำมาใช้กับปรากฏการณ์ ซึ่งเกิดจากความเคลื่อนไหวของคนจำนวนมากที่รู้สึกไม่พอใจในระบบสถาบัน หรือลัทธิทางสังคมที่ใช้ในขณะนั้น วิจารณ์อย่างและการใช้เหตุผลของคนเหล่านี้จะถูกครอบงำด้วยอารมณ์ และทุกคนมีแนวโน้มที่จะพากันตามผู้นำหัวรุนแรงอย่างหนามมีคมคามิว

ขบวนการสังคมกึ่งเปลี่ยนแปลงแก้ไขใหม่ Revisionary Social movement

เป็นขบวนการทางสังคมอีกประเภทหนึ่งซึ่งพยายามเปลี่ยนแปลงระเบียบที่มีอยู่เพียงบางส่วนหรือเล็กน้อย แต่ไม่คุกคามตัวระเบียบของมันเอง

ขบวนการสังคมนิยมปฏิวัติ Reactionary Social movement

เป็นขบวนการทางสังคมประเภทหนึ่ง ซึ่งยึดมั่นอยู่กับวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของอดีต และพยายามที่จะให้สังคมส่วนใหญ่กลับไปยังค่านิยมเก่า ๆ

ขบวนการสังคมนิยมปฏิวัติ Revolutionary Social movement

เป็นขบวนการทางสังคมอย่างหนึ่งที่พยายามที่จะกระจายกฎต่าง ๆ ทางสังคมที่มีอยู่ทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมด และจัดให้เข้ากับระเบียบที่เห็นว่าเหมาะสมหรือสมควรมากกว่า

ขบวนการสังคมนิยมแสดงออก Expressive Social movement

เป็นขบวนการทางสังคมประเภทหนึ่งซึ่งย้ำความรู้สึกพอใจหรือความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเฉพาะตัวบุคคล และเกิดขึ้นตามรูปแบบที่จะไม่ให้มีที่ว่างบางแห่งหรือให้คนเบนความไม่พอใจอย่างใหญ่หลวงไปจากวิถีชีวิตของตน

ขบวนการสังคมนิยมอนุรักษนิยม (Conservative Social movement)

เป็นขบวนการสังคมนิยมอีกแบบหนึ่ง ซึ่งพยายามรักษากระแสค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม

คตินิยม, อุดมคติวิทยา/อุดมการณ์ Ideology

แบบอย่างความคิดเห็น ความเชื่อ รวมทั้งวิธีการคิดอันเป็นลักษณะของกลุ่มคน เช่น ชาติ ชั้นชน วรณะ เป็นต้น ส่วนจะมีลักษณะอย่างไรขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์และดินฟ้าอากาศ กิจกรรมที่ทำกันจนเคยชินและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนเหล่านี้

(ท.ส.ร., น.181)

ความระส่ำระสายทางสังคม/ความไม่สงบทางสังคม/ความวุ่นวายทางสังคม Social unrest

การที่คนจำนวนมาก มีความรู้สึกไม่สงบหรือกระวนกระวายใจ อันเป็นผลเนื่องมาจากความขัดข้องใจนานาประการที่เกิดขึ้นเสมอ ๆ เป็นเวลาช้านาน และจากการปรับตัวไม่ได้ แต่ไม่ถึงกับเป็นวิกฤตการณ์รุนแรง ความรู้สึกนี้เกิดขึ้นเพราะไม่มีการวิเคราะห์ปัญหา ไม่มีวิธีแก้ปัญหาหรือขาดทรัพยากรทางสังคมพอเพียงที่จะแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ ความระส่ำระสายอาจปรากฏในรูปของการที่คนไม่มีกำลังใจทำงาน

การหย่าร้าง ความงมงายในไสยศาสตร์ ฯลฯ อันอาจนำไปสู่การกระทำที่ผิดปกติ เช่น อาชญากรรมหรือการปฏิวัติ (พ.ส.ร., น.408)

ลัทธิบูชา Cult

องค์พิธีกรรมและการปฏิบัติทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบูชาหรือการเอาใจเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ (พ.ส.ร., น.99)

วัฏจักรชีวิต life cycle

ช่วงระยะเวลาของชีวิตหรือการดำเนินชีวิตชุดหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินติดต่อกันไปอย่างมีระเบียบจนจบลง ณ จุดเริ่มต้นนั้นอีก (พร., น.734)

สาวกภาวะ, การติดตาม Following

การยกย่องบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับนับถือของมหาชน และยอมปฏิบัติตามผู้ที่มีมหาชนยกย่องนั้นด้วยความจงรักภักดี

13. การประเมินผล

1. นักศึกษามีความเข้าใจต่อไปนี้เพียงใด
  - 1.1 กลวิธีหรือกลยุทธ์ (Tactics)
  - 1.2 องค์การหรือการจัดระเบียบ (Organization)
  - 1.3 ช่องว่างระหว่างวัย (Generation gap)
  - 1.4 ขบวนการโต้แย้ง (Counter movement)
  - 1.5 สาวกภาวะ/การติดตาม (Following)
  - 1.6 ลัทธิพิธี (Cult)
  - 1.7 ปรารณอย (Paranoia, paranoid)
  - 1.8 อุดมคตินิยม (Idealism)
  - 1.9 อวสานกาล (Demise)
  - 1.10 ขบวนการทางสังคมเฉพาะกิจ (Specific Social Inovement)
2. ขบวนการทางสังคมคืออะไร มีลักษณะและองค์ประกอบที่สำคัญอย่างไร อธิบาย
3. อะไรเป็นเหตุให้เกิดขบวนการทางสังคมขึ้น และการศึกษาขบวนการทางสังคมนั้น ควรศึกษาจากอะไร ขอบคิ
4. ขบวนการทางสังคมตามแนวของ Herten & Hunt กับของ J.J. Macienis มีลักษณะเหมือนกันและต่างกันอย่างไร จงชี้แจงให้เห็นจริง
5. การที่แต่ละคนต่างพร้อมกันไปปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตน ๆ จนทำให้เกิดการจลาจล อยู่บนท้องถนนในชั่วโมงเร่งด่วนถึงเป็นที่ทราบกันทั่วไป จัดเป็นขบวนการทางสังคมหรือไม่ เพราะเหตุไร จงอธิบายพร้อมด้วยเหตุผล
6. ขบวนการปฏิวัติ (revolutionary movement) และขบวนการปฏิรูป (reform movement) คือขบวนการเช่นไร เหมือนกันหรือไม่ จงชี้แจงและ ยกตัวอย่างประกอบ
7. คตินิยม (Ideology) และอุดมคตินิยม (Idealism) เกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคมอย่างไร อธิบายตามหลักวิชา

8. จงอธิบาย "กลุ่มกิ่งขบวนการ" ตามหลักวิชา และทำไมจึงไม่จัดเข้าเป็นขบวนการเต็มที่ขอเหตุผลประกอบคำตอบ
9. จงกล่าวถึงเนื้อหาของขบวนการทางสังคมมาตามหลักวิชา และเนื้อหาของขบวนการทางสังคมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง จงชี้แจง
10. อะไรคือนิยามของขบวนการทางสังคม การยืนยันการกระทำบางอย่างโดยการปรับภาวะความเป็นอยู่ในสังคมของคนให้ดีขึ้นกว่าเดิม จัดเป็นขบวนการทางสังคมได้หรือไม่ เพราะเหตุใดขอเหตุผล
11. Herbert Blumer ได้วางแนวการศึกษาขบวนการทางสังคมไว้อย่างไรบ้าง แนวการศึกษาเหล่านั้นท่านเห็นว่าข้อใดสำคัญที่สุด จงอธิบายพร้อมเหตุผลประกอบคำตอบ
12. วงจรชีวิต (life Cycle) คืออะไร เกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคมอย่างไร จงตอบให้มีหลัก
13. จงกล่าวถึงวงจรชีวิตของขบวนการทางสังคมตามที่เสนอของ Armand L. Masch มาพอได้ความ ท่านมีความเห็นด้วยหรือคัดค้านอย่างไร จงตอบให้มีหลัก
14. William Bruce Cameron ได้แบ่งพฤติกรรมรวมหมู่ไว้อย่างไร แตกต่างจากที่ Herbert Blumer แบ่งไว้อย่างไร อธิบาย
15. คนที่ต่างช่วงวัยกัน มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน จัดเป็นขบวนการทางสังคมประเภทใด ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ขอมติ
16. ในกรณีที่ขบวนการทางสังคมเกิดปัญหาบางอย่างขึ้นมา ท่านมีวิธีการในการขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไรบ้าง จงชี้แจงตามหลักวิชา
17. รัฐบาลไทยได้ออกพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 เพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภคไว้อย่างไรบ้าง การที่รัฐออกกฎหมายมาเช่นนี้ เกิดผลดีและผลเสียต่อสังคมอย่างไร ขอมติ
18. ในกรณีผู้ผลิตละเมิดกติกา ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์โดยการเอาเปรียบผู้บริโภค ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริโภคควรปฏิบัติอย่างไร จงชี้แจงมาโดยตลอด

19. IOCU (International Organization of Consumers Unions)

คืออะไร มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร ก่อให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อผู้บริโภคอย่างไร หรือไม่
ขอมติ